

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

Fenomén ženské obřízky v 21. století v Evropě

Bakalářská práce

Autor: Klára Nečasová
Studijní program: (52) B6107 Humanitní studia
Studijní obor: Transkulturní komunikace
Vedoucí práce: ThLic. Petr František Burda, Th.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Klára Nečasová

Studium: P17K0183

Studijní program: B6107 Humanitní studia

Studijní obor: Transkulturní komunikace

Název bakalářské práce: Fenomén ženské obřízky v 21. století v Evropě

Název bakalářské práce The phenomenon of female circumcision in the 21st century in Europe
AJ:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Vlivem přirozené migrace, ale hlavně migrační vlně po roce 2015, kdy do Evropy přicestovalo přes milion azylantů, se tento fenomén, který v evropských podmínkách nazýváme mrzačením ženských genitálií, stal problémem, proti kterému bojují různé organizace a aktivisté. Bakalářská práce se proto zabývá především otázkami, zda je ženská obřízka vyjádřením kulturních specifik, jaká je role samotné ženy při tomto rituálu a do jaké míry souvisí rozdělení mužských a ženských rolí v muslimském světě s girardovskou teorií mechanismu obětního beránka. Dále je v práci rozebrána současná situace v Evropě v souvislosti rozšíření ženské obřízky s přílivem migrantů.

VRHEL, František. Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: modulové učební texty pro studenty antropologie a "příbuzných" oborů. Vyd. 1. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 2002. Scientia (Nadace Universitatis Masarykiana). ISBN 80-210-2821-1. SKUPNIK, Jaroslav, MALINA, Jaroslav. Sexualita žen: Kultura sexuality: Západ a ženská obřízka. Kulturně antropologická perspektiva. Vyd. 1. Brno: Akademické nakladatelství Cerm, 2007. ISBN 978-80-7204-557-0. HERMANN, Conny. Das Recht auf Weiblichkeit: Hoffnung im Kampf gegen die Genitalverstümmelung. Vyd. 1. Verlag: Dietz, J H, 2000. ISBN-10: 3-8012-0285-2. GIRARD, René. Obětní beránek. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Mythologie. ISBN 80-7106-255-3. MEAD, Margaret. Pohlaví a temperament u tří primitivních společností. Přeložil Gisela KUBRICHTOVÁ. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. Most (Sociologické nakladatelství), 5. sv. ISBN 978-80-7419-036-0. VAN GENNEP, Arnold. Přechodové rituály: systematické studium rituálů. Přeložil Helena BEGUIVINOVÁ. Praha: Lidové noviny, 1997. Mythologie (Lidové noviny), sv. 1. ISBN 80-7106-178-6. ELIADE, Mircea. Posvátné a profánní. 1. vyd. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994. Kniha ze světa. ISBN 80-85795-11-6. KROPÁČEK, Luboš. Duchovní cesty islámu. 5. vyd. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7021-925-6. FROUZOVÁ, Magdaléna. Závoj a džíny: ženy v islámském světě. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2005. ISBN 80-7021-776-6. DIRIE, Waris. Květ pouště: podivuhodné putování somálské kočovnice. Vyd. 1. Praha: Ikar, 2000. ISBN 80-7202-729-8.

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: ThLic. Petr František Burda, Th.D.

Datum zadání závěrečné práce: 29.3.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala (pod vedením vedoucího bakalářské práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Anotace

NEČASOVÁ, Klára. *Fenomén ženské obřízky v 21. století v Evropě*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019. 72 s. Bakalářská práce.

Ještě v 21. století jsou miliony žen po celém světě mrzačeny při specifickém rituálu ženské obřízky. Týká se to především žen z muslimského světa, tedy oblastí Blízkého Východu a částí Afriky a Indonésie. Vlivem přirozené migrace, ale hlavně migrační vlně po roce 2015, kdy do Evropy přicestovalo přes milion azylantů, se tento fenomén, který v evropských podmínkách nazýváme mrzačení ženských genitálií, stal problémem, proti kterému bojují různé organizace a aktivisté. Tato bakalářská práce se proto zabývá především otázkami, zda je ženská obřízka vyjádřením kulturních specifík, jaká je role samotné ženy při tomto rituálu a do jaké míry souvisí rozdělení mužských a ženských rolí v muslimském světě s girardovskou teorií mechanismu obětního beránka. Dále je v bakalářské práci rozebrána současná situace v Evropě v souvislosti s rozšířením ženské obřízky s přílivem migrantů a jak moc tato migrační vlna rozšířila povědomí o ženské obřízce a jaké kroky byly doposud učiněny v boji proti ní.

Klíčová slova: ženská obřízka, migrace, tradice, náboženství, sexualita ženy.

Annotation:

NEČASOVÁ, Klára. *The phenomenon of female circumcision in the 21st century in Europe*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2019. 72 pp. Bachelor Thesis.

In the 21st century, millions of women around the world are mutilated at a specific ritual of female circumcision. This applies especially to women from the Muslim world, ie the Middle East and parts of Africa and Indonesia. Due to natural migration, but especially to the migration wave after 2015, when over a million asylum seekers came to Europe, this phenomenon, which we call the genital mutilation under European conditions, has become a problem against which various organizations and activists are fighting. This thesis therefore deals primarily with issues that female circumcision is an expression of cultural specifics, what is the role of women themselves in this ritual and the extent to which the distribution of male and female roles in the Muslim world Girardian theory of the mechanism of the scapegoat. Furthermore, the bachelor thesis analyzes the current situation in Europe in connection with the widening of female circumcision with the influx of migrants and how much this wave of widespread awareness of female circumcision and what steps have been taken so far in the fight against it.

Keywords: female circumcision, migration, traditions, religion, sexuality of women.

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 1/2013.
(Řád pro nakládání se školními a některými jinými autorskými díly na UHK).

Datum: Podpis studenta:

Děkuji ThLic. Petrovi Františku Burdovi, Th.D. za odborné vedení bakalářské práce a poskytnutí cenných rad. Také velmi děkuji své rodině za podporu ve studiu.

FENOMÉN ŽENSKÉ OBŘÍZKY V 21. STOLETÍ V EVROPĚ

Obsah

1.	ÚVOD	10
2.	TEORETICKÁ A METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA.....	13
2.1.	Cíle práce.....	13
2.2.	Metodologická východiska	14
2.3.	Výzkum.....	16
3.	MUTILACE ŽENSKÝCH GENITÁLIÍ	21
3.1.	Definice	21
3.1.1.	Klasifikace mutilace ženských genitálií	23
3.1.2.	Geografické rozšíření mutilace ženských genitálií ve světě.....	25
3.1.3.	Prevalence mutilace ženských genitálií ve světě.....	26
3.2.	Příčiny provádění mutilace ženských genitálií	27
3.2.1.	Historicko-náboženská východiska	28
3.2.2.	Zdravotní a estetické důvody.....	29
3.2.3.	Mutilace ženských genitálií jako kontrola ženské sexuality	30
4.	SEXUALITA ŽEN	32
4.1.	Sexualita žen a náboženství.....	32
4.2.	Sexualita žen s mutilací genitálií	38
5.	ROLE ŽEN V PROSTŘEDÍ, KDE SE MUTILACE ŽENSKÝCH GENITÁLIÍ PROVÁDÍ	40
6.	MUTILACE ŽENSKÝCH GENITÁLIÍ NÁHLEDEM KULTURNÍHO RELATIVISMU	44
6.1.	Status obětního beránka očima Reného Girarda	47
7.	PROBLEMATIKA MUTILACE ŽENSKÝCH GENITÁLIÍ V RÁMCI EVROPY	49
7.1.	Aktuální problém Evropy	49
7.1.1.	Geografické rozšíření a prevalence mutilace ženských genitálií v Evropě	50
7.2.	Organizace bojující proti mutilaci ženských genitáliích	52
7.2.1.	WHO	52
7.2.2.	Amnesty International.....	53
7.2.3.	Terre des Femmes.....	54
7.2.4.	ASANTE KENYA.....	55
8.	ZÁVĚR	57

9.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	64
10.	SEZNAM ZKRATEK	70
11.	SEZNAM OBRÁZKŮ	71
12.	SEZNAM TABULEK	72

1. ÚVOD

Ženská sexualita a s ní spojená čistota panenství je obrovské téma snad ve všech koutech světa. Není proto divu, že se v průběhu staletí zformovaly různé rituály, které měly tuto neposkvrněnost uchovat a mužům tak zajistit relativní jistotu legitimacy otcovství a ženám jakousi ochranu a snad také určité postavení v manželově domě. Dívka, která ztratila panenství ještě před svatbou, byla bezcenná a následnou hanbu nemohla rodina dívky riskovat. V muslimském světě je tato snaha o uchování panenství do manželství velmi silná a rozličnost, s jakou se přistupuje k opatření dostat ženskou sexualitu pod kontrolu, bohužel také velmi vynalézavá. Takže se přistupuje v praxi k takovým metodám, jako je ženská obřízka, která se provádí ještě i dnes v celé řadě zemí na celém světě. Protože je všeobecně známá anatomie lidského těla a funkce jeho částí, dochází doslova k mrzačení zevních ženských rodidel, jenom proto, aby byla žena zbavena jakékoli touhy.

Cílem této bakalářské práce je pokus o nahlédnutí tématiky ženské obřízky v kontextu současné migrace, především se zaměřením na severní a subsaharskou Afriku. Odtud migranti směřují, přičemž migrace samotná je způsobená zejména snahou dostat se ze zemí, které procházejí válečnými konflikty. Cílovými zeměmi jsou v drtivé většině západní a severské státy Evropy. Z mnoha etických otázek, které spolu s takovouto masovou migrací vyplývají na povrch, se zaměříme na problematiku velice intimní, a to na mutilaci ženských genitálií.

Ačkoli se někteří kulturní relativisté o této praxi nechtějí vyjadřovat přímo jako o “mutilaci ženských genitálií“, v této bakalářské práci tento pojem používat budeme, protože opravdu dochází k amputaci a následnému zjizvení zdravé tkáně, popřípadě infibulaci, takže vizuálně jsou ženské genitálie zcela změněné. Je nasnadě tázat se, zda je možné přirovnat mužskou obřízku také k mutilaci? Ovšem v tomto případě je zdravotní přínos prokazatelný, kdežto u ženské obřízky nám vyvstávají zdravotní komplikace s ní spojené, nehledě na to, že část dívek při nebo po vykonání obřízky zemřou.

Práce je rozdělena do osmi kapitol, z nichž první je klasická metodologická část,

ve které si vymezíme také hlavní cíle této práce. Následující tři kapitoly představují obecný vstup do teoretického základu problematiky mutilace ženských genitálií. Nejprve bychom si ale uvedli její definici. Ta se může v menších detailech lišit, nicméně my se budeme držet klasifikace podle WHO, která zároveň vede boj proti tomuto fenoménu. Neméně zajímavé jsou také vlastní příčiny provádění mutilace ženských genitálií, protože i když je výše uvedený důvod – ovládnutí ženské sexuality – v povědomí laické veřejnosti nejrozšířenější, vyskytují se tu i zdravotní, nebo náboženské důvody. Obecně lze ale říci, že ať jsou tyto důvody jakékoli, jsou navzájem provázané.

Jednu celou kapitolu, a to čtvrtou, věnujeme sexualitě žen, protože se jedná o zásadní náhled do nitra běžných žen a těch, které si mutilací ženských genitálií prošly. O tomto tématu existuje spousta literatury. Klademe si intimní otázky: Dokáže se žena s obřízkou vášnivě zamilovat? Cítí vůbec něco? S hledáním odpovědí nám pomohou informátoři, vesměs pocházející ze severní Afriky, kteří se s mutilací ženských genitálií setkali v zemi svého původu.

Tím se dostáváme k druhé části práce, která navazuje pátou kapitolou a tou je role samotných žen při provádění rituálu obřízky. Protože ačkoli se celý kontroverzní rituál “podstupuje pro muže“, je niternou záležitostí ženy. Ona jej podstupuje a také s jeho následky žije. Není proto od věci nahlédnout do pozadí rituálu, a seznámit se s lidmi, kteří jej provádějí.

Následující šestá kapitola sebou přináší velmi ožehavé téma: Můžeme ještě mutilaci ženských genitálií akceptovat z pohledu kulturního relativismu, nebo je to prostě rituál, který je ze své podstaty špatný? Diskriminuje ženy? Velkou otázkou zůstává, jak se vidí samotné ženy v rámci své kultury a jak obřízku přijímají. Budeme analyzovat tematickou optikou teorie kultury Reného Girarda, která v kulturách odhaluje funkční mechanismus obětování určitých jedinců a skupin, tzv. mechanismus obětního beránka. Pokusíme se zjistit, jakým způsobem nám tato teorie dokáže vysvětlit provádění mutilace ženských genitálií.

Následně se práce přesouvá k faktu, který odhaluje výskyt provádění mutilace

ženských genitálií na příchozích migrantkách v Evropě. S praxí provádění mutilace ženských genitálií se nepřestalo ve chvíli, kdy migranti vstoupili na území Evropy, byl to nadále jeden ze specifických rituálů, ale jde o to, že s migrační vlnou po roce 2015 se počty provedených mutilací na evropské půdě zmnohonásobily, a to dokonce tak, že tento fenomén považuje WHO za velký problém. Seznámíme se tak se současnou situací výskytu mutilace ženských genitálií v Evropě a jak se k němu staví EU. Existuje samozřejmě několik organizací, které zasvětily svou činnost boji proti mutilaci ženských genitálií. Tyto organizace mají sídla v zemích EU, a tedy i v ČR, takže se seznámíme i s jejich činností.

Pro toto téma jsem se nerozhodla impulzivně, nebo pod vlivem haló efektu, ale dospěla jsem k němu na základě výuky předmětu Kulturní a sociální antropologie na Univerzitě Hradec Králové a poutavého výkladu ThLic. Petra Františka Burdy, Th.D. V tomto předmětu jsem se setkala s rozličnou interpretací ženství. Mě samotnou jako ženu fascinovalo, že ženství může být nejenom uctíváné a respektované, ale ve své fyzické podobě může na opačné pohlaví působit vyloženě hrozivě a nebezpečně, takže se po celém světě vyskytují rozmanité způsoby, jak tuto “přírodní sílu“ zkrotit. Po tomto úvodu jsem přečetla nejprve několik beletristicky převyprávěných životních příběhů, abych se dostala k odborné literatuře na téma mutilace ženských genitálií. Nakonec jsem se setkala se ženou, které byla tato mutilace provedena, takže jsem si mohla vytvořit ucelený názor, který však v tuto chvíli není relevantní. Důležité je, aby tato práce přinesla hlubší náhled do této problematiky a zodpověděla základní otázky.

Musíme se vyrovnat s faktem, že svět je čím dál menší. Vzdálenosti se zkracují, den je jen pouhou vteřinou na pomyslných hodinách světa. Třebaže nevyřešíme konflikty, které se vedou v Africe a na Blízkém a Středním východě, můžeme pomoci ženám a dětem, které nebyly těchto konfliktů ušetřeny. A pokud má být jednou z pomoci zastavení provádění mutilace ženských genitálií, pak by bylo dobré si vyhledat všechny možné informace. Tato práce si bere za úkol provést alespoň částečný nástin této problematiky, aby se čtenáři dostalo odborného výkladu a mohl si udělat vlastní názor na téma, které je díky migraci velmi aktuální: Stává se mutilace ženských genitálií fenoménem v Evropě 21. století?

2. TEORETICKÁ A METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA

2.1. Cíle práce

Za hlavní úkol si tato bakalářská práce klade analyzovat problematiku mutilace ženských pohlavních orgánů, a to ve smyslu vymezení přesného pojmu, klasifikace prováděných mutilací a nastínění příčin jejího provádění, jakožto geografického umístění do mapy světa a zjištěné prevalence mezi ženami, respektive dívkami prepubertálního věku. Pomyslným protipólem faktických údajů první části je filozofická část, ve které se pokusíme analýzou literárních děl vyložit teorii Reného Girarda o náboženství, které vychází ze dvou klíčových prvků a těmi jsou mimetická touha a obětní beránek. Objasníme si, jaký je vztah mimetické touhy k násilí, čímž se pokusíme vysvětlit důvody provádění mutilace ženských genitálií v námi definovaných společnostech, tedy v oblastech severní a subsaharské Afriky.

Neméně důležitým cílem je odhalit stanovisko vybraných světových náboženství na sexualitu žen, protože v souvislosti s předchozím bodem si musíme ujasnit, která náboženství a z jakého důvodu tíhnou k různým formám násilí páchaných na ženách a dětech.

Další otázka, na kterou budeme hledat odpověď, již souvisí se současnou situací v Evropě. Bude nás zajímat, jak vnímají problematiku mutilace ženských genitálií samotní migranti mířící ze severní a subsaharské Afriky do Evropy, zda je tento rituál uvnitř jejich komunity stále aktuální, popřípadě proč na jeho provádění nadále trvají. Kromě této oblasti se budeme snažit zjistit, kde se bere důvod provádět mutilaci ženských genitálií také v jiných kulturách.

Dílčím úkolem je zmapovat postoj mezinárodních organizací, které se určitým způsobem snaží proti praxi mutilace ženských genitálií bojovat a pokusit se naznačit, jakým směrem se pravděpodobně bude tato problematika ubírat.

Skromným cílem této bakalářské práce je také přispět částečně k sociálně-etickému diskurzu v oblasti boje proti provádění mutilace ženských genitálií.

Pakliže jsme si stanovili cíle bakalářské práce, představíme si také **základní pracovní hypotézy**, které se budeme snažit potvrdit anebo vyvrátit:

1. V evropských migrantských komunitách se stále vyskytuje fenomén mutilace ženských genitálií.
2. Provádění mutilace ženských genitálií plyne ze závislosti na potřebě mužů ovládat ženy.

Základní výzkumné otázky, které si budeme v této práci pokládat, jsou následující:

1. Jaké je přesné vymezení pojmu mutilace ženských genitálií?
2. Je rituál mutilace ženských genitálií kulturní záležitost, nebo spíše biologická?
3. Je nositelem rituálu mutilace ženských genitálií muž nebo žena?
4. Souvisí rituál mutilace ženských genitálií se sexualitou?
5. Jakou roli hraje v setrvání provádění rituálu západní křesťanská kultura?

2.2. Metodologická východiska

Při zpracovávání tématu této bakalářské práce jsem využívala dvě východiska, a to feministickou metodologii a konstruktivistické paradigma. Tyto dva přístupy se od toho pozitivistického liší tím, že nepovažují vše za poznatelné a vůbec ne možné přistupovat k výzkumu objektivně. V našem případě však nelze jednat bez ohledu na kontext, protože člověk nemůže být neutrální, jelikož je součástí světa, který ho obklopuje a se kterým se navzájem ovlivňuje.¹

Je známo, že za *paradigma feminismu* nemůžeme pokládat pouze sociální diskurz, protože vychází také z politické, a především morální diskuze. Větší množství těchto pozic však neumožňuje vytvořit jednotnou feministickou metodologii, protože ta zároveň nedisponuje vlastními technikami a metodami výzkumu. Je ovšem také pravdou, že se zástupci feminismu pokoušeli o kvantitativní i kvalitativní výzkumné styly v terénu, protože díky této metodě mohlo zaznít množství ženských hlasů. Ovšem ke kýženému výsledku to stejně nevedlo. Také nesmíme feministický výzkum specifikovat pouze jako výzkum žen o ženách, ale jedná se o výzkum zaměřený na ženy,

¹ Srov. BENHABIB, Seyla. *Situating the Self: Gender, Community, and Postmodernism in Contemporary Ethics*. New York: Routledge, 1992. Vyd. 1. s. 213. ISBN 0-415-90546-X.

kteře mají určitou "ženskou zkušenost", která vypovídá o tom, jaké je žít ve společnosti, která je od nepaměti genderově nevyrovnaná. Co je naopak specifické pro tento druh výzkumu je zkoumání a relativizace pravdy a kontextualizace mezi znalostí a mocí. Všichni lidé, totiž sdílíme jakýsi etický závazek, který nás zmocňuje k zodpovědnosti vůči ženám jako specifické komunitě. V této práci se budeme držet základní linie učení české představitelky feminismu doc. Blanky Knotkové-Čapkové, která se specializuje na témata zabývající se otázkami genderu a náboženství. Ta ve své práci obecně odmítá jak diskriminaci žen, tak také uvádí, že v tzv. teologickém feminismu je fundamentálním východiskem zejména kritika patriarchálního konstruování genderových stereotypů a hledání, jak je překonávat.²

Jak již bylo uvedeno výše, cílem práce je poukázat na špatnou situaci žen, a to nejenom migrantek, které se rozhodly odejít do Evropy. Z tohoto důvodu je adekvátní použít feministickou metodologii.

Druhým metodologickým přístupem, který je v této bakalářské práci použit, je *konstruktivistické paradigma*. V tomto případě vycházíme z konstruktivismu, což je směr studující způsoby jakými lidé individuálně nebo kolektivně interpretují nebo konstruují sociální a psychologický svět ve specifických lingvistických, sociálních nebo historických kontextech.³ Konstruktivismus disponuje různými přístupy, z nichž zmiňovaný feministický přístup vidí sociální realitu jako genderovou strukturu, jejímž cílem je dekonstrukce skutečnosti, a to z toho důvodu, že chápe všechny poznatky sociálních věd za produkt maskulinního hodnotového systému.

Konstruktivismus zastává názor, že to, co chápeme jako pravdu a pokládáme za kolektivní znalost, vyplývá z perspektivy, ze které všechno vidíme. To znamená, že pravda jako taková je relativním pojmem. Navíc je tato realita vytvářena specificky na základě charakteru individuální osoby nebo kolektivu, takže následné konstrukty nemusejí být pravdivé v absolutním chápání slova smyslu. Také v případě našeho

² KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka. *Obrazy ženství v náboženských kulturách*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2008. s. 13. ISBN 978-80-7185-890-4.

³ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté vydání. Praha: Portál, 2016. s. 89. ISBN 978-80-262-0982-9.

tématu se odhalují diskursy, které můžeme rozeznat v pozadí námi zkoumané kulturní praktice mutilace ženských genitálií. Každopádně musíme vycházet z toho, že svět, jak ho známe, stejně jako lidské znalosti, je konstruován zase jenom lidmi.

Pokud se zaměříme na ontologické východisko tohoto paradigmatu, musíme vycházet z premisy, že v našem světě existuje hned několik sociálně konstruovaných realit. Tyto reality navíc nepodléhají přírodním zákonům, takže se snadno stane, že za hledanou pravdu může být považován systém tvrzení, který je pouze nejlépe sestavený.⁴ Na druhou stranu, jsou znalosti, které takto získáme neustále revidovány. Nejen proto si zvolíme pro naši bakalářskou práci tuto metodologii za vlastní, ale půjde nám také o fakt, že konstruktivistický výzkum se specializuje na konstrukci sociální reality, čímž naplníme předpoklad pro výzkum provádění mutilace ženských genitálií, protože přesně tuto považují za společenský konstrukt určité kultury.

2.3. Výzkum

Nyní, když už víme, jaká metodologická východiska budeme aplikovat, uvedeme si také druh výzkumu tématu této bakalářské práce. Základem bude analýza odborné literatury, abychom nahlédli do hlubší reality problematiky mutilace ženských genitálií. Tato analýza bude sloužit jako prostředek k dosažení cíle, kterým je zodpovězení otázek našich základních hypotéz, které jsme si stanovili výše.

Vzhledem k možnosti zaznamenání vlastních zážitků a zkušeností výzkumného vzorku, bude uplatněna metoda kvalitativního výzkumu formou rozhovoru, a to přesněji skupinové diskuze čtyř osob, přičemž všichni pocházejí z oblasti severovýchodní Afriky u Rudého moře. Bližší seznámení s jednotlivými informátory poskytuje tabulka.

⁴

Srov. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté vydání. Praha: Portál, 2016. s. 100. ISBN 978-80-262-0982-9.

Tabulka 1 – Souhrnná charakteristika informátorů

	Jméno	Pohlaví	Věk	Země původu	Rodinný stav	Náboženské vyznání	Vzdělání	Datum rozhovoru
1	Amina	F	26	Egypt	svobodná bezdětná 2 sestry	muslimské	VŠ/Bc.	9. 11. 2018 22. 11. 2018 11. 1. 2019 4. 3. 2019
2	Medra	F	28	Egypt	vdaná 1 dítě 1 sestra	bez vyznání	VŠ/Bc.	22. 11. 2018 21. 12. 2018 11. 1. 2019 4. 3. 2019
3	Nawal	M	22	Súdán	svobodný bezdětný 3 sestry	muslimské	VŠ/Bc.	21. 12. 2018 11. 1. 2019 4. 3. 2019
4	Tariku	M	25	Etiopie	svobodný bezdětný 1 sestra	muslimské	VŠ/Bc.	21. 12. 2018 11. 1. 2019 4. 3. 2019

Pro snazší pochopení výroků informátorů, si přiblížíme jejich životní historii. První informátorku Aminu jsem získala v době, kdy jsem vykonávala odbornou stáž v Jihomoravském regionálním centru na podporu integrace cizinců v Brně s tím, že na druhé setkání přivedla i svou kamarádku Medru.

Šestadvacetiletá Amina se narodila v městě Sohág, ale rodina se záhy přestěhovala na sever Egypta, do průmyslového Helwánu, který prakticky tvoří předměstí Káhiry. Má staršího bratra a jednu starší a jednu mladší sestru. Rodina Aminy patří k sunnitské větvi islámu, především otec byl a stále je, značně konzervativní, což se promítlo do každodenního života celé rodiny. Přesto směla, Amina studovat na Helwánské univerzitě ošetrovatelství, ale do budoucna se spíše počítalo s tím, že bude fungovat jako manželka a žena v domácnosti, stejně jako její matka. V pěti letech musela, Amina podstoupit, z popudu otce, mutilaci ženských genitálií 1. typu. O této se otec vždy vyjadřoval, že *“to není obrázka, ale menší nepříjemnost zajišťující slušnost*

děvčete“.⁵ Dětství prožívala, Amina s ohledem na prostředí běžné, její kamarádkou byla hlavně Medra, druhá informátorka. Poté, co dokončila bakalářské studium, odjela právě za Medrou do Brna, kde nyní již tři roky žije. Stále je praktikující muslimkou, ve svém životě měla jednoho partnera – Čecha bez náboženského vyznání, nyní je však bez přítele. Jejím přáním do budoucna je nadále pracovat ve zdravotnictví, chtěla by se vdát z lásky a mít děti. Z rodiny je v kontaktu s matkou a sestrami. Ve volném čase pomáhá v Jihomoravském regionálním centru, kde jsem právě měla možnost ji blíže poznat.

Výše zmíněná, druhá informátorka, Medra, se narodila a vyrůstala v Helwánu, v rodině obchodníka a úřednice. Matka pracovala vždy, alespoň co si Medra pamatuje a otec jí v tom nikdy nebránil, naopak ji podporoval. Medra velmi zdůrazňuje, že mutilaci ženských genitálií podstoupit nemusela, právě proto, že „*měla pokrokového otce*“.⁶ Tento však předčasně zemřel, matka se podruhé vdala a mladší nevlastní sestra Medry tak již mutilaci 1. typu podstoupit musela. Rodina i po druhém sňatku matky dále vyznávala sunnitskou odnož islámu, avšak změnilo se klima uvnitř rodiny. Medřin zesnulý otec, i když víru pokládal za důležitou a vážnou věc, si nevykládal Korán doslovně a „*vždy zůstal prostor pro nadechnutí*“.⁷ Naproti tomu otčím nepřipouštěl diskuzi o zapsaných slovech Proroka. Medra se s rozhodnutím, že se bude emancipovat, zapsala na Fakultu cestovního ruchu na místní univerzitě, kde potkala studenta – Čecha, který byl na Helwánské univerzitě na výměnném pobytu z domovské MU v Brně. Do tohoto studenta se Medra zamilovala a rozhodla se, že po ukončení svého bakalářského studia odjede za přítelem do Brna. Tady už žije šest let, s partnerem se vzali a mají spolu jedno dítě – dceru, kterou by „*nikdy nenechala obřezat, ani kdybych žila v Egyptě*“.⁸ Medra přiznává, že svou víru zcela opustila a ze své původní rodiny, je v kontaktu pouze s matkou.

Dva mužské informátory jsem našla pomocí inzerátů na vysokoškolských kolejích M U v Brně. Tariku i Nawal reagovali na inzerát nezávisle na sobě a chtěli se k

⁵ Rozhovor s Aminou, 4. 3. 2019, osobní archiv autorky bakalářské práce.

⁶ Rozhovor s Medrou, 22. 11. 2018, osobní archiv autorky bakalářské práce.

⁷ Rozhovor s Medrou, 4. 3. 2019, osobní archiv autorky bakalářské práce.

⁸ Rozhovor s Medrou, 4. 3. 2019, osobní archiv autorky bakalářské práce.

tématu vyjádřit, protože všechny jejich sestry shodně mutilaci ženských genitálií 2., respektive 3. typu podstoupily.

Pěťadvacetiletý Tariku se narodil v hlavním městě Etiopie, v Addis Abebě jako nejstarší ze čtyř dětí, do rodiny, která vyznává sunnitský islám. Oba rodiče pracují v chemickém průmyslu, sám Tariku se nejprve zapsal na ekonomii na místní univerzitě, kde studium ukončil bakalářským titulem. Poté se rozhodl pokračovat ve studiu v Evropě a vybral si Ekonomicko-správní fakultu na M U v Brně. Jak již bylo uvedeno výše, rozhodl se Tariku pro roli informátora z osobních důvodů, jeho mladší sestra totiž musela ve věku sedmi let podstoupit mutilaci ženských genitálií 2. typu, což ji prý „*povahově změnilo. Dřív byla veselá, teď je jako bez energie.*“⁹ Tariku chápe škodlivost provádění mutilace u žen, přesto přiznává, že dříve nepochyboval o této tradici. To se ale změnilo před jedenácti lety právě v souvislosti se sestrou: „*Když si ty důvody poměřím, samozřejmě převažuje odpor proti této tradici. Vidím, co to s ní (sestrou) udělalo. Na druhou stranu nemůžu dělat, že nevidím, že je obřízka hluboce zakořeněná a pro hodně lidí v naší společnosti důležitá. Těm lidem nevadí, že nemá žádné logické opodstatnění, že by byla třeba zdraví prospěšná, málokdo si klade otázky, je to prostě zvyk, který se dělá.*“¹⁰ Tento informátor si otázky klást začal a chtěl by, aby tak postupovali i ostatní lidé. Po studiích má v plánu vrátit se do Etiopie, kde by chtěl pracovat ve státní sféře. Dosud je svobodný a bezdětný, u případného sňatku netrvá na tom, aby byla nevěsta obřezaná.

Posledním informátorem je dvaadvacetiletý Nawal ze Súdánu. Narodil se v městě Rufaa, které leží asi 150 km jižně od Chartúmu, kde se nachází univerzita, na kterou se Nawal zapsal do studia medicíny. Po prvním ročníku se však ještě s jedním spolužákem rozhodl dostudovat na evropské univerzitě, takže se zapsal na M U v Brně. Sám nechápe, že jsou všechny jeho tři sestry obřezané, dokonce mutilací 3. typu, protože jeho otec je lékař a tedy „*jde o vzdělaného člověka s rozhledem.*“¹¹ Rufaa však není velké město, takže tradice provádění mutilace ženských genitálií má značnou sílu.

⁹ Rozhovor s Tarikem, 4. 3. 2019, osobní archiv autorky bakalářské práce.

¹⁰ Rozhovor s Tarikem, 4. 3. 2019, osobní archiv autorky bakalářské práce.

¹¹ Rozhovor s Nawalem, 4. 3. 2019, osobní archiv autorky bakalářské práce.

Matka je v domácnosti, jeho sestry jsou již vdané a mají své rodiny. Ačkoli je Nawal sunnitský muslim, rád tráví čas především ve společnosti s evropskými přáteli, kde samozřejmě poznává i dívky. Je rozhodnutý vzít si západní ženu, absolutně nepřipouští, že by tato mohla být obřezaná. Pokud to bude nutné, zůstane na Západě, aby mohl přispět k boji proti mutilaci ženských genitálií. „*Když na toto téma mluvím se Súdánci, není vlastně o čem mluvit. Říkají mi: Ženskou obřízku neřeš, o té se nemluví, ta prostě je. Ale já nerozumím tomu, proč mrzačí ženy ještě jako malá děvčátka. Mám na věc jiný názor. Když ho říkám tady (v České republice), je to OK, ale doma (v Súdánu) se vždycky pohádám. Ať už s otcem, nebo s někým jiným a ženy jsou kolikrát větší obhájkyň obřízky než muži.*“¹² Přes rozpory s rodiči se Nawal snaží udržovat s nimi vřelý kontakt.

Rozhovory se uskutečňovaly v učebně Jihomoravského regionálního centra na podporu integrace cizinců v Brně, nebo v učebně Lipky, což je školské zařízení pro environmentální vzdělávání, které spolupracuje právě s Jihomoravským regionálním centrem. Bohužel informátorka Amina nedala souhlas k nahrávání rozhovorů na diktafon, proto jsem musela vést podrobný ruční záznam, aby nedošlo v následné interpretaci k pozměnění výpovědi.

¹² Rozhovor s Nawalem, 4. 3. 2019, osobní archiv autorky bakalářské práce.

3. MUTILACE ŽENSKÝCH GENITÁLIÍ

Když se řekne “mutilace ženských genitálií“, zní to pro většinu lidí negativně, zvláště když si toto slovní spojení dokáže vizuálně představit nebo je dokonce vidí na vlastní oči. Je však pravdou, že existuje mnoho dalších a mnohdy i drastičtějších metod úprav lidského těla, např. prodlužování krku, deformace lebky nebo vyražení zubů.¹³ To ovšem nemění nic na tom, že se i v našem případě jedná o velký zásah do lidského těla. Je tedy potom otázkou, proč právě mutilaci genitálií, a především těch ženských, je věnována taková pozornost? Možná je to tím, že se v posledních letech více prosazují různá hnutí za práva žen, protože mutilace je přeci velkým omezením ženských práv. Nebo je to jednoduše tím, že při konfrontaci s tímto rituálem, u nás dochází k obrovskému kulturnímu šoku. V oblasti Evropy se dlouho mohli lidé pouze doslechnout o jakýchsi barbarských metodách prováděných na Blízkém východě, ale častěji v severní Africe, ovšem spolu s migrací, která se rozproudila naplno nyní na počátku 21. století, se lehce můžeme s ženou, která mutilaci ženských genitálií podstoupila, setkat i v Evropě. Pokud mluvíme o současné migrační vlně, mluvíme zároveň o migrantech z Afrických států. Severní část Afriky je převážně muslimská, z toho vyplývá, že ženy, které přicestovaly do EU a podstoupily mutilaci ženských genitálií, vnímáme jako africké muslimy. Není to však úplně pravda. Mutilace se provádí taktéž v oblasti subsaharské Afriky a tam již islámské náboženství nedominuje. Přesto se tato práce bude ve svém závěru soustředit na obřezané ženy-muslimky příchozí z afrických zemí. Nyní je však nutné rozlišit, jak vlastně mutilaci ženských genitálií klasifikujeme a uvést na pravou míru, ve kterých světových oblastech je mutilace rozšířena a uvedeme si také její prevalenci.

3.1. Definice

Ženská obřízka je chápána jako násilí páchané na ženách.¹⁴ Ovšem v některých kulturách je za mrzačení ženských genitálií považováno i zbavování se ochlupení, což v

¹³ Srov. SVOBODA, Jiří A., MALINA, Jaroslav, ed. *Panoráma antropologie biologické-sociálně-kulturní: modulové učební texty pro studenty antropologie a "příbuzných" oborů*. Vyd. 1. Brno: Nadace Universitas, 2009. Scientia (Nadace Universitatis Masarykiana). s. 13. ISBN 978-80-7204-628-7.

¹⁴ SVOBODA, Jiří A., MALINA, Jaroslav, ed. *Panoráma antropologie biologické-sociálně-kulturní: modulové učební texty pro studenty antropologie a "příbuzných" oborů*. Vyd. 1. Brno: Nadace Universitas, 2009. Scientia (Nadace Universitatis Masarykiana). s. 14. ISBN 978-80-7204-628-7.

naší západní kultuře může být pokládáno za absurdní. V tomto případě je nutný relativistický náhled, protože to, co naše kultura považuje za nepřipustné, může být považováno v druhé jako standard a naopak. Pro zcela neutrální, emočně nezabarvený název obřízky, je vymezen pojem *cirkumcize*.¹⁵ Ovšem s adjektivem “ženská” má konotaci značně emočně zabarvenou. Není bez zájmu, že mužská obřízka se tolik nediskutuje jako ta ženská. Mužskou obřízku mají lidé nejčastěji spojenou se smlouvou s Bohem, nebo za zdraví prospěšnou proceduru, tudíž jako něco, co je všeobecně považováno za dobré.

Je důležité zdůraznit, že mutilací ženských genitálií nemyslíme jen praktiky, které nám vyvstanou na mysli ve spojení s muslimskými nebo jinými africkými domorodými ženami, ale rozumí se jí také všelijaké “ozdoby” v podobě piercingů, které mají ba naopak zlepšit sexuální prožitek ženy, nebo zvýšit její atraktivitu, popřípadě ji podobná praktika pomůže zařadit se do určité vrstvy společnosti.

My se však specializujeme na problematiku, která vychází z přesně definované mutilace ženských genitálií, tzn., že se zaměříme na ženy, kterým bylo úmyslně způsobeno traumatizující poranění pohlavních orgánů z jiných než lékařských důvodů. Respektive na ženy, které jsou vlastně ještě dětmi, protože studie WHO hovoří o tom, že tyto mutilace jsou většinou prováděny na osobách mladších patnácti let.¹⁶

Taktéž OSN ve spolupráci s UNICEF zahájila od roku 2007 společný program, který si klade za cíl ukončit praxi mutilace ženských genitálií a rozšířit povědomí o její škodlivosti.¹⁷ Zůstává otázkou, nakolik se západní organizace mohou vměšovat do kulturních specifik jiné civilizace, nicméně se musíme shodnout na nutnosti chránit zdraví a životy dětí jakékoli kultury. Z této nadnárodní angažovanosti vyplývá, jak velký problém mutilace ženských genitálií představuje pro ty, které jí již prošly, i pro ty, pro které jsou hrozbou do budoucnosti.

¹⁵ *Velký lékařský slovník* [online]. [17. 2. 2019]. Dostupné z: <http://lekarske.slovníky.cz/pojem/cirkumcize>

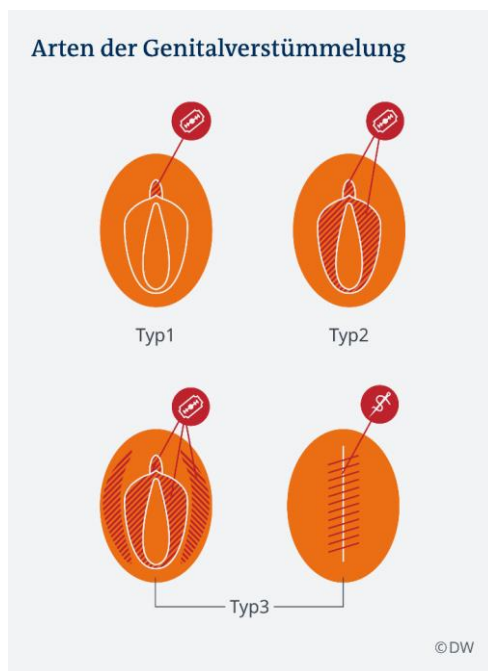
¹⁶ WHO [online] 2016. [17. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation>

¹⁷ WHO [online] 2016. [17. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation>

3.1.1. Klasifikace mutilace ženských genitálií

Již jsme si zdůvodnili, proč budeme používat místo pojmu cirkumcize pojem mutilace, existují však ještě rozdíly v podobách této mutilace, které ji specifikují a vytvářejí několik jejích typů. WHO rozlišuje čtyři typy mutilace ženských pohlavních genitálií, které se od sebe liší rozsahem odejmuté tkáně.

Obr. 1 Typy mutilací ženských genitálií

Zdroj: <https://www.dw.com/de/immer-mehr-frauen-mit-genitalverst%C3%BCmmelung-leben-in-deutschland/a-45240909>

Typy mutilací ženských genitálií:¹⁸

Typ 1 – prvnímu typu mutilace se říká klitoridektomie nebo také “sunna circumcision“, což je termín přejatý z islámské praxe.¹⁹ Z pohledu rozsahu tohoto invazivního zákroku se jedná o nejmírnější formu mutilace ženských genitálií. Existuje

¹⁸ WHO [online] 2016. [19. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation>

¹⁹ SVOBODA, Jiří A., MALINA, Jaroslav, ed. *Panoráma antropologie biologické-sociální-kulturní: modulové učební texty pro studenty antropologie*. Vyd. 1. Brno: Nadace Universitas, 2009. Scientia (Nadace Universitatis Masarykiana). s. 19. ISBN 978-80-7204-628-7.

několik typů klitoridektomie, od symbolického naříznutí předkožky klitorisu, přes odříznutí celé předkožky, až po odstranění předkožky i klitorisu. Ostatní části ženského genitálu zůstávají nedotčené.

Typ 2 – tzv. excize, neboli “vyříznutí“, je závažnějším stupněm mutilace než první typ. Jsou při ní kromě klitorisu odstraněny také malé stydké pysky. Vzniklé rány se stejně jako u prvního typu mutilace nijak nezašívají, časem se tedy sami zajizví.

Typ 3 – tento typ představuje nejradikálnější zásah do vnějšího ženského genitálu. Vzhledem k tomu, že dojde k odstranění klitorisu, malých i velkých stydkých pysků a následnému uzavření, mluvíme o infibulaci, nebo také s odkazem na provádění tohoto typu mutilace ve faraonském Egyptě, jako o faraonské obřízce. Vzniklá rána se, až na malý otvor pro odtok moči a menstruační krve, zašije. Není třeba dodávat, že provedení tohoto typu mutilace, je životu ohrožující nejenom bezprostředně po zákroku, ale také v průběhu života ženy, např. při těhotenství, kdy musí být provedena deinfibulace, přičemž se následně v některých případech provádí reinfibulace. Uvádí se, že ve všech provedených mutilacích, je infibulace zastoupena asi v 15 %.²⁰

Typ 4 – WHO zahrnuje pod tento typ mutilace všechny další neklasifikované formy prováděné na ženských genitáliích, pokud jsou prováděny pro jiné než lékařské účely. Tzn., že různé procedury jako jsou skarifikace, kauterizace, piercing, natahování kůže apod., ať už prováděné z jakýchkoli nelékařských důvodů, je možné považovat za mutilaci ženských genitálií.

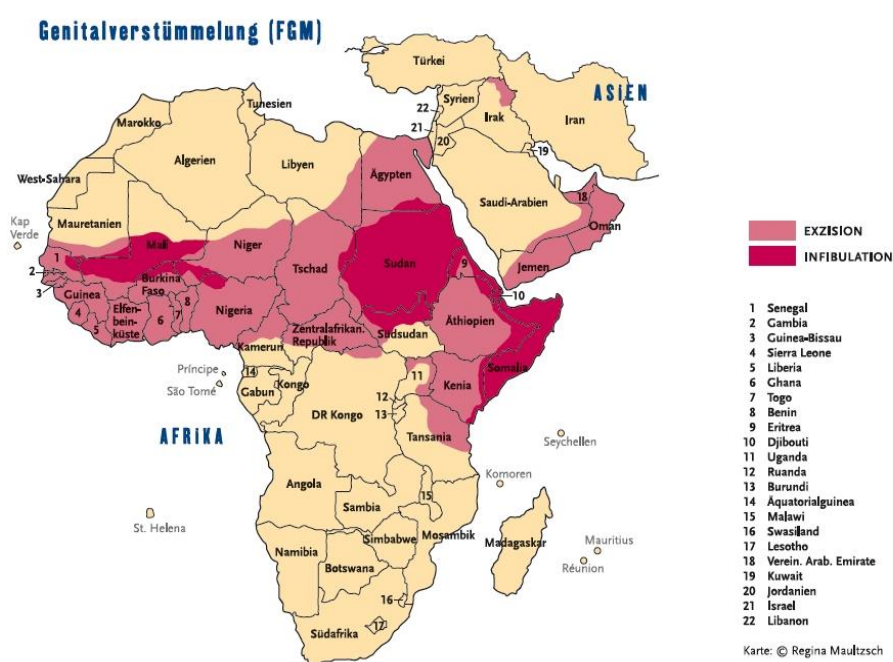
Ženě je ve všech typech mutilace znemožněno vést plnohodnotný sexuální život, ale především jí hrozí různé infekce, protože při těchto zákrocích často nejsou dodržována základní pravidla hygieny. Mutilace je navíc prováděna bez použití anestetik, rány se sešívají laicky, mnohdy pouze za použití dlouhých trnů, takže se bohužel nezřídka stává, že žena/dívka na následný šok, vykrvácení či infekci umírá.

²⁰ Srov. TERRE DES FEMMES. *Schnitt in die Seele*. Frankfurt am Main, 2003. Vyd. 1. s. 27. ISBN 3-935964-28-5.

3.1.2. Geografické rozšíření mutilace ženských genitálií ve světě

Existuje mnoho polopravd, které si časem začnou žít svým vlastním životem a lidé se už často ani nesnaží ověřit si jejich pravdivost. Stejně tak se v posledních pár letech v Evropě, pravděpodobně pod vlivem zpráv v tisku, v souvislosti se stoupajícím výskytem provádění mutilace ženských genitálií mezi africkými migranty, rozšířila teze, že je tento rituál typicky muslimský. Pokud si však na sebe položíme dvě mapy, z nichž jedna bude představovat geografické rozšíření islámského náboženství ve světě a druhá bude představovat geografické rozšíření mutilace ženských genitálií ve světě, zjistíme, že se kryjí jen částečně. Je pravdou, že pro některé islámské státy je mutilace typická, jako jsou např. Súdán a Somálsko v Africe nebo Indonésie v jihovýchodní Asii a Oceánii, přesto by se dalo říct, že většina námi zkoumané Afriky, přesněji její severní část, která je muslimská, mutilaci ženských genitálií neprovádí, zatímco subsaharská Afrika, která je směsicí domorodých náboženství a částečně křesťanství a islámu (ovšem nedominujících), drží prvenství v počtech obřezaných žen.

Obr. 2 Výskyt mutilace ženských genitálií ve světě

Zdroj: https://www.frauenrechte.de/online/images/downloads/fgm/NRW-FGM_2015.pdf

Výše uvedená mapa Afriky a Blízkého a Středního východu nám ukazuje, kde se mutilace ženských genitálií provádí nejčastěji s tím, že v územních oblastech států

Súdán a jižní část Mali, respektive v oblasti Afrického rohu, dominuje mutilace 3. typu. Jak jsme si již uvedli na pravou míru, náboženství není pro provádění mutilace směrodatné, klíčovou roli hraje etnicita. Skrze ni lidé sdílejí především sociální normy, které se týkají i sňatku a manželství, takže je pochopitelné, že pokud jsou v zemích, jako jsou Somálsko nebo Eritrea, vyzdvihovány hodnoty typu silného pojetí cti a morální čistoty, bude také tradice provádění mutilace ženských genitálií silně zakořeněná.²¹

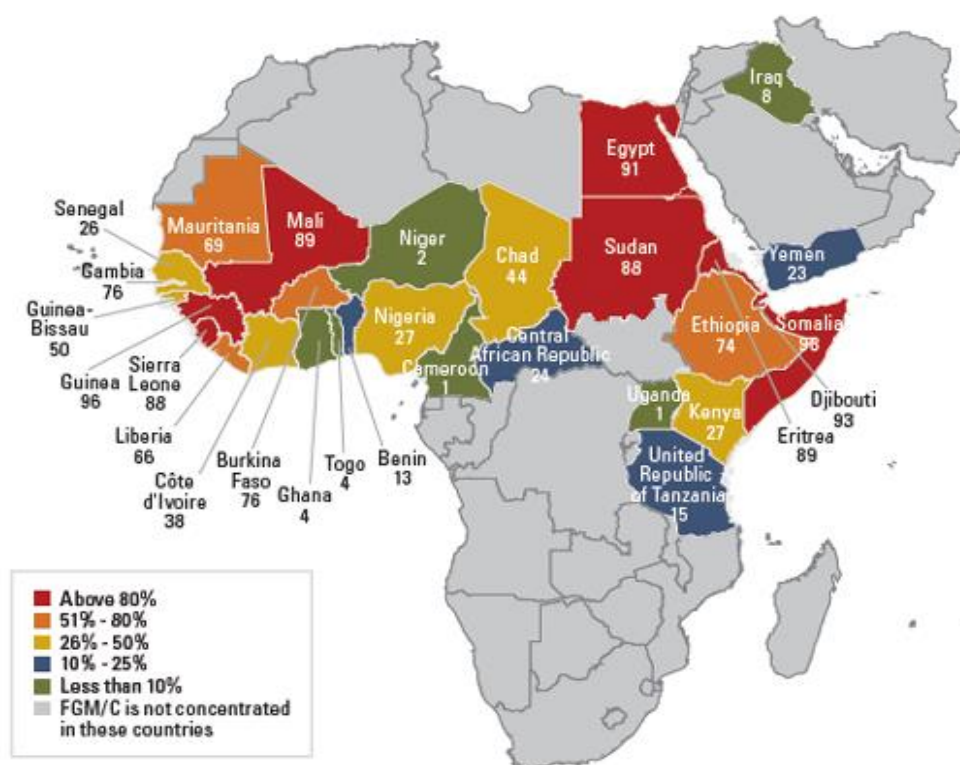
3.1.3. Prevalence mutilace ženských genitálií ve světě

Také v dalším výkladu faktografických údajů, zůstaneme prozatím zaměřeni na Afriku. Nyní, když už víme, kde se na tomto kontinentě mutilace provádí a který typ je nejčastější, můžeme se zaměřit na prevalenci. Jistě nezůstane bez povšimnutí shoda, která se nám objeví opět ve srovnání pomyslných map. Oblasti, kde dominuje 3. typ mutilace, tedy nejvíce zasahující do ženského genitálu, jsou zároveň oblastmi s nejvyšším výskytem mezi ženami vůbec. Uveďme si alespoň, že nejrozšířenější je mutilace ve státech: Somálsko (99 %), Guinea (99 %), Džibuti (98 %), Egypt (97 %) a Mali (94 %). V přepočtu na obyvatele drží prvenství logicky státy s vysokým počtem obyvatel, takže státy jako Egypt, Etiopie, Nigérie, Súdán, Mali a Keňa, tvoří 2/3 všech žen, které mutilaci ženských genitálií prodělaly. Z 53 afrických států se mutilace ženských genitálií provádí v 29 státech a počet zmrzačených žen a dětí se odhaduje na 140 milionů.²²

²¹ Srov. UNICEF. *Female Genital Mutilation/Cutting: A statistical overview and exploration of the dynamics of change*. New York, 2013. Vyd. 1. s. 30. ISBN 978-92-806-4703-7.

²² Srov. TERRE DES FEMMES. *Schnitt in die Seele*. Frankfurt am Main, 2003. Vyd. 1. s. 58. ISBN 3-935964-28-5.

Obr. 3 Prevalence mutilace ženských genitálií

Zdroj: <https://www.who.int/reproductivehealth/topics/fgm/prevalence/en/>

Není tajemstvím, že lidé většiny výše vyjmenovaných států žijí ve velké chudobě, což ale zase zcela neplatí o Egyptě. Egypťané mají oproti zbytku Afriky solidní HDP na obyvatele. Chudoba tedy není ukazatelem výskytu provádění mutilace ženských genitálií, zato tu žijí silně věřící muslimové, ovšem Korán výslovně ženskou obřízku nenakazuje. Jaké jsou tedy přesné důvody provádění mutilací ženských genitálií, to si uvedeme v následujících kapitolách.

3.2. Příčiny provádění mutilace ženských genitálií

O tématu mutilace ženských genitálií se nikdy příliš nemluvilo, a to ani v nejužší komunitě, kterou vytvářela nukleární rodina obřezané ženy, natož veřejně. Bylo to zkrátka něco, co se rovnalo tabu. Teprve s příchodem emancipace a boje feministů za práva žen, se na mezinárodním poli dospělo k závěru, že je potřeba tento problém řešit. Např. OSN vyhlásila 6. únor za den nulové tolerance pro mutilaci ženských pohlavních

orgánů.²³ Jako v každé problematice je potřeba znát nejprve příčinu, aby se mohl řešit důsledek. Proto si uvedeme čtyři základní důvody této praxe.

3.2.1. Historicko-náboženská východiska

V případě, že budeme chtít téma mutilace ženských genitálií uchopit z historického hlediska, budiž nám řečeno, že to bude velmi nesnadná věc. Původ této formy mutilace je totiž značně nejasný. Dokonce neexistují ani žádné ikonografické doklady, které by nám začátky provádění ženské mutilace ozřejmily. Pouze jeden věrohodný doklad z roku 163 př. n. l. svědčí o matce, která chtěla nechat obřezat svou dceru po vzoru Egyptanů.²⁴ To znamená, že minimálně v dynastickém období musela být mutilace ženských genitálií prováděna, a to především u otrokyň, které měly jako obřezané větší cenu na trhu, pravděpodobně protože se infibulace spojovala s menší šancí otěhotnět. Toto vše se dělo ještě dávno před příchodem islámu, takže hypotézu, že mutilaci stvořil právě islám, můžeme vyloučit. Naopak většina muslimů mutilaci odmítá s poukazem na vlastní dcery Proroka, které on taktéž nenechal obřezat.²⁵ Ostatně Korán se vůbec o ženské obřízce nezmiňuje, je tedy otázkou, zda na územích, kde nyní dominuje islámské náboženství, byla mutilace prováděna ještě před příchodem islámu a přetrvala i po konverzi obyvatel, protože část muslimů mutilaci ženských genitálií za islámský zvyk považují.

Poněkud jiné východisko zaznamenáváme v 19. století z pohledu křesťanských Evropanů, kteří se snažili předložit tezi, že za mutilaci ženských genitálií může vlastně judaismus. Totiž cestovatel sir Richard F. Burton říkal, že vše začalo již u Abraháma, nebo spíše jeho ženy Sárý, která ze žárlivosti přistoupila k obřezání jeho družky Hagar, což byla matka Izmaela, praotce kmene muslimů, a tak se toto obřezání později stalo i

²³ OSN [online] 2019. [20. 2. 2019]. Dostupné z:
<http://www.un.org/en/events/femalegenitalmutilationday/>

²⁴ VACHALA, Břetislav. Obřízka ve starém Egyptě. Ikonografické a textové doklady. *Vesmír*. Věda, příroda, člověk, společnost – časopis s tradicí od roku 1871. 2007. 4 (64-66). ISSN 1214-4029.

²⁵ Srov. MENDEL, Miloš a Iveta KOUŘILOVÁ, ed. *Cesta k prameni: fatwy islámských učenců k otázkám všedního dne*. Vyd. 1. Praha: Orientální ústav Akademie věd České republiky, 2003. s. 51. ISBN 80-85425-53-X.

pro ostatní ženy božím přikázáním.²⁶ Musíme připustit, že je tato verze značně kontroverzní, protože v první řadě souvisí především se vztahem křesťanů k židům v daném období.

Z uvedeného nám vyplývá, že mutilace ženských genitálií je spíše kulturní než náboženská záležitost. S určitostí nemůžeme říct, kde a kdy přesně vznikl tento rituál, ale pravděpodobnou kolébkou je Afrika někdy kolem roku 2000 př. n. l.²⁷ Je to tedy již velmi starý rituál a je s podivem, že ho široká veřejnost vzala na vědomí teprve v několika posledních desetiletích. Když neznáme žádné historické opodstatnění, je možné mutilaci ženských genitálií obhájit, alespoň ze zdravotních, důvodu?

3.2.2. Zdravotní a estetické důvody

Především u příčin provádění obřízky ze zdravotních důvodů, se setkáváme s přesvědčením, že zevní ženské pohlavní orgány jsou chápány jako nečisté. Tato špinavost není ani tak opodstatněná fyzickou realitou, jako spíše pomyslnou existencí špíny. Pokud není žena obřezaná, není považováno za špinavé pouze její pohlaví, nýbrž se stává nečistou celá a je s ní podle toho zacházeno. Tzn., že se zdaleka nenachází na stejné úrovni jako ostatní ženy ve společnosti, které jsou obřezané, dokonce jí je přičítána schopnost znečistit věci a jídlo, kterých se dotkla, respektive které uvařila.²⁸ Mutilace je normou ohledně ženského pohlaví také v některých ze zemí Afriky, ať už se jedná o muslimskou část, nebo oblasti s dominujícím domorodým náboženstvím. Tyto důvody jsou námi zkoumanou částí obyvatel, nevyjímaje migranty přicházející do Evropy, chápány velmi vážně. Z velké části se o mutilaci stejně jako o náboženství samotném nediskutuje. Afričané mají hluboce zaryté přesvědčení, že mutilace ženských genitálií je všeobecně prospěšná věc. Pravdou ovšem zůstává, že mutilace genitálií ženám vůbec neprospívá. Ať už mluvíme o psychosexuálních problémech obřezaných žen, nebo somatické potíže typu náchylnosti k zánětům, tvorbě cyst nebo otoků, mnozí

²⁶ Srov. GRUENBAUM, Ellen. *The Female Circumcision Controversy*. University of Pennsylvania Press, 2000. Vyd. 1. s. 42. ISBN: 9780812217469.

²⁷ Srov. FROUZOVÁ, Magdaléna. *Závoj a džíny: ženy v islámském světě*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006. s. 96. ISBN 80-7021-840-1.

²⁸ Srov. BENNOUNE, Karima. *Tady vaše fatwa neplatí: příběhy lidí z islámského světa bojujících proti fundamentalismu a násilí*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2016. s. 88. ISBN 978-80-7429-635-2.

lidé dál budou trvat na důležitosti, ne-li posvátnosti tohoto rituálu.²⁹

V jiných případech se také ženino pohlaví považuje za ošklivé, takže je z estetických důvodů toto místo na těle excizí nebo ještě lépe infibulací vyhlazeno a pak je teprve považováno za krásné. Je takřka filozofickou otázkou definovat, co je krásné a co ne, protože co kultura, to jiný názor.

Západní kultura se v podstatě také stala obětí mutilace 4. typu. Vždyť mezi námi chodí spousta žen, které mají zkušenost bolestivého tetování na intimních místech nebo si nechaly aplikovat piercing do klitorisu, a přesto se jako oběti necítí. To je způsobeno možností svobodně se rozhodnout. A právě tuto volbu obřezané ženy v Africe nemají.

3.2.3. Mutilace ženských genitálií jako kontrola ženské sexuality

Ženy si musejí přiznat, že světu vládne muž. Alespoň v oblastech, které zkoumáme, tomu tak je. Africká společnost je silně patriarchální společností a tato nadřazenost se projevuje dokonce i v tak intimní záležitosti jednotlivého člověka, jako je sexualita. Společnost, kde se mutilace ženských genitálií provádí, je většinou také krajně znepokojena dospíváním svých dcer. Ty by totiž snadno mohly přijít o cenné panenství, které je předpokladem manželství. V případě infibulace jsou dívky svou matkou často kontrolovány, zda je poševní vchod stále zašit a tím získají jistotu, že je dívka stále panna. Dívka musí být vždy panna, kdežto muž-světák má mít již nějaké sexuální zkušenosti.³⁰ Tato podmínka a praxe mutilace ženských genitálií způsobily, že miliony žen v Africe nadále trpí ve společnosti, ve které jejich hlas nic neznamená. Z pohledu muže se zdá logické, že pokud by byla žena neobřezaná a její sexualita tak neutlumená, představovalo by to příliš vysoké riziko mimomanželského styku ze strany manželky a nejistotu případného otcovství. Pokud bychom zašli ještě dál, mohli bychom se domnívat, že neobřezaných žen se muži bojí právě pro jejich silnou sexualitu.

²⁹ Srov. MENDEL, Miloš a Iveta KOUŘILOVÁ, ed. *Cesta k prameni: fatwy islámských učenců k otázkám všedního dne*. Vyd. 1. Praha: Orientální ústav Akademie věd České republiky, 2003. s. 48. ISBN 80-85425-53-X.

³⁰ Srov. GRUENBAUM, Ellen. *The Female Circumcision Controversy*. University of Pennsylvania Press, 2000. Vyd. 1. s. 83. ISBN: 9780812217469.

Abychom se však nemýlili, africká žena chce splňovat všechny muži kladené podmínky. Její prioritou je vdát se, protože jinak by ji společnost vyloučila, a to by bylo mnohem horší než podstoupená mutilace a zdravotní rizika s ní spojená. Musíme si totiž uvědomit, že africká společnost nezná sociální stát a jiné zabezpečovací instituce, které by osamělou ženu ochránily. Fungují pouze mezipříbuzenské vazby, a protože mluvíme o patriarchální společnosti, tak žena je většinou na muži zcela závislá, což by ovšem mohlo změnit její lepší vzdělání. Přesto i v oblastech, a hlavně ve velkých městech, kde je snadnější přístup žen ke vzdělání, dál přetrvává tradice provádění mutilace ženských genitálií. Zcela právem můžeme pokládat kontrolu panenství u žen za ponižující, ovšem z pohledu muže jde o naprosto racionální a praktickou věc.

4. SEXUALITA ŽEN

Sexualita představuje v životech lidí velice významnou složku, která je umocňována kontextem prožívaného náboženství. Někomu by se možná na první pohled mohlo jevit, že náboženství sexualitu potlačuje, ovšem není to tak úplně pravda. Náboženství jí naopak poskytuje určitá pravidla, podle nichž můžeme sexualitu nazývat ne živočišnou, nýbrž lidskou. Obecně samozřejmě můžeme mluvit o sexualitě ve smyslu fyzického vztahu mezi mužem a ženou, zahrnuje však pod svůj význam také souhrn citění a chování, které vyplývá i z psychických rozdílů dvou pohlaví.³¹

Jelikož jsou ale takřka všechny úkony spojené s lidskou sexualitou jako takovou, přestože je přirozená, provázeny stigmatem něčeho zakázaného, najde se ještě spousta společností, pro které znamená tabu. Toto zahalení tajemstvím vzniká již během raného mládí a je silně ovlivněno výchovou, tzn., že se různé předobrazy sexuálního chování ženy-matky propisují do osobnosti dcery atd. Je však rozdíl mezi ženskou a mužskou sexualitou už z toho důvodu, že je člověk anatomicky a hormonálně odlišný, navíc ve spojení s přijímanou sociální rolí se nároky na vlastní sexualitu neukazovaly vždy jako rovnocenné. Žena si o prožívání své sexuality mohla dlouhá staletí nechat jen zdát, fungovala v podstatě pouze jako prostředek k uspokojení potřeb muže a nástroj k reprodukci.³² S šířením feminismu se však daří posunout diskurz o ženské sexualitě dopředu. Ty se již nestydí hovořit o svém těle a jeho potřebách, ovšem není tomu tak ve všech společnostech. Pro tuto práci bude relevantní analýza chování žen, v rámci své sexuality, v křesťanském a islámském náboženství a domorodých náboženstvích subsaharské Afriky.

4.1. Sexualita žen a náboženství

Nejprve začneme u náhledu na sexualitu ženy v západní, křesťanské kultuře. Pakliže byla lidská sexualita spojována s institucí manželství a byla také pokládána za všeobecně dobrou, protože koneckonců Bůh stvořil člověka jako muže a ženu,³³

³¹ Srov. *Slovník cizích slov* [online] 2019. [21. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.slovník-cizich-slov.cz/sexualita.html>

³² PASTOR, Zlatko. *Sexualita žen*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. s. 31. ISBN 978-80-247-1989-4.

³³ *Bible svatá*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Levné knihy, 2009. s. 6. ISBN 80-7309-138-0.

musíme si uvědomit, že mluvíme především o mužské sexualitě. Historie ženskou sexualitu většinou mystifikovala nebo rovnou ignorovala.

Je pravdou, že během historického vývoje se na sexualitu kladl důraz z hlediska jejího historicko-biologického významu, v moderní době ji už tak jednostranně nechápeme. Stala se výrazem vzájemnosti dvou lidí, kdy se jeden člověk daruje nejen tělesně, ale i duchovně druhému a naopak. Přestože je tento předobraz romantické lásky dnes plně a všeobecně přijímán, není to ještě tak dávno, kdy “vdavky z lásky“ byly chápány jako něco nelogického. Instituce manželství a manželské intimity byla pokládána za čistě racionální a na existenci ženské sexuality se vůbec nebral ohled, byla společností potlačována a platilo všeobecné přesvědčení, že slušné ženy se sexualita vůbec netýká.

Toto pojetí se změnilo teprve ve druhé polovině 20. století, kdy snaha o osvobození lidské sexuality vyvrcholila na sexuologickém kongresu, kde byla pod záštitou WAS vyhlášena Světová deklarace sexuálních práv, které mimo jiné říkají, že ženy jako muži mají právo na sexuální potěšení nebo jim je přiznáno právo na sexuální rovnost a přímo zde uvádí, že sexuální potěšení, včetně autoerotických aktivit, je zdrojem tělesného, duševního a intelektuálního blaha.³⁴ To je velký posun od tezí, které byly s ženskou sexualitou spojovány a které byly především představami mužů.

Co ale způsobilo tento obrat? Do aspektů, které modelovaly náhled společnosti na ženskou sexualitu, musíme s jistotou započítat vývoj společnosti samotné. S její změnou, ve které figurovaly různé spolky za práva žen, posun v rodinném právu ve prospěch ženy, povolení rozvodu a legálního potratu atd., se měnila i žena a pohled na její sexuální život.³⁵ Je zajímavé sledovat cestu, kterou žena musela pro osvobození své sexuality urazit, nejprve aby nebyla muži chápána pouze jako objekt jednostranné touhy nebo jako prostředek k rození dětí, až k okamžiku, kdy jí je přiznáváno právo na plnohodnotný sexuální život. Diskurz na toto téma je nyní velmi otevřený a pro námi

³⁴ UZEL, Radim. *Sexuální výchova*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. Vyd. 1. s. 7-9. ISBN 80-86991-69-5.

³⁵ Srov. MORUS. *Světové dějiny sexuality*. Vyd. 2., dopl. Praha: Naše vojsko, 1992. s. 225. 978-80-249-0887-8.

zkoumané obyvatele severní a subsaharské Afriky možná až moc. Otevřený postoj, který jako Západ zaujímáme, vnímá i svět nynějších afrických uprchlíků a pozastavuje se nad naším pojetím morálky. Nejednou se během rozhovorů jedna z informátorek vyjádřila, že je „*Západ příliš fixovaný na orgasmus*“.³⁶

Jestliže v současné době vnímá křesťanský svět ženskou sexualitu otevřeně, zbavenou takřka všech omezení, je naopak pohled islámu nadále značně konzervativní. I v tomto případě platí, že sexualita je spojována s institucí manželství a v ní je pak považována, stejně jako v křesťanství, za dobrou. Ohledně ženy se v Koránu dočteme, že je nutné, aby manžel měl pohlavní styk se svou ženou podle toho, co ji uspokojí.³⁷ Tohoto práva však může žena využívat pouze v manželství, protože v případě, že se společnost dozví o mimomanželském sexuálním styku, bývá dotyčná žena přísně potrestána. Trest v sobě nese jak prvky všeobecného odsouzení nebo sociálního vyloučení, tak v některých zemích také fyzický trest v podobě bičování nebo kamenování.³⁸ Dívky jsou proto velmi hlídány svými ženskými příbuznými, aby nedošlo ani k sebemenší pochybnosti o její čistotě. Můžeme tedy říci, že je sexualita u ženy a celkově informace o sexualitě, velmi tabuizovány. „*Matka nám pořád říkala: Chovejte se tak, aby se o vás neříkalo, že jste děvky. Ale co je to za chování, které je špatné, co ty ženy dělají, nám nikdo neřekl.*“³⁹ Pro západní svět je navíc neuvěřitelné, že na začátku 21. století, se v arabském světě vedou polemiky, zda je vhodné vyučovat ve školách sexuální výchovu a velkou vlnu kontroverze často způsobí i publikace, která má doplnit mezery v sexuální gramotnosti muslimů.⁴⁰

Všeobecně rozšířená nedostatečná informovanost, která se týká lidské sexuality,

³⁶ Rozhovor s Aminou 22. 11. 2019, 22. 11. 2018, 11. 1. 2019, osobní archiv autorky bakalářské práce.

³⁷ *Islam Question & Answer* [online] 18-09-2002. [23. 2. 2019]. Dostupné z: <https://islamqa.info/en/answers/9602/her-husband-has-strong-desire-what-should-she-do>

³⁸ Srov. *Amnesty International*. SUDAN: WOMAN SENTENCED TO DEATH BY STONING [online] 25. května 2012. [26. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/documents/afr54/024/2012/en/>

³⁹ Rozhovor s Medrou 21. 12. 2018, osobní archiv autorky bakalářské práce.

⁴⁰ Srov. *Český rozhlas*. Muslimové mají novou publikaci o sexuální výchově [online]. 10. ledna 2011 [23. 2. 2019]. Dostupné z: https://www.rozhlas.cz/radio_cesko/special/_zprava/muslimove-maji-novou-publikaci-o-sexualni-vychove--835030

je na druhou stranu vyvažována kulturními pravidly dodržování čistoty, čímž máme na mysli především okolnosti týkající se čistoty rituální. Islám je náboženství, ve kterém je tento aspekt velmi propracovaný a jeho dodržování společností vynucovaný. Dokonce i aktivity, při kterých nedojde přímo k pohlavnímu styku, tedy líbání, doteky atd., jsou považovány za lehké znečištění.⁴¹ Chápejme tuto nečistotu tak, že projevy sexuality nejsou považovány z principu za špatné, ale je povoleno je provádět pouze manželským párem uvnitř jejich domova s tím, že se po těchto projevech musí aktéři opět rituálně očistit. Naproti tomu masturbace je považována za zakázanou, ovšem někteří právní představitelé, ji považují za menší zlo v porovnání s cizoložstvím.⁴² To se ovšem týká pouze mužů, panuje všeobecné přesvědčení, že ženy by masturbovat vůbec neměly.⁴³

V kontextu tohoto přísného vyjmutí projevů náklonosti z běžného soukromého, natož veřejného života, je potom nemožné, aby spolu s všeobecně rozšířenou absencí povědomí o své vlastní sexualitě, byla společnost nakloněna k jejímu osvobození. Přesto není nemyslitelné, aby muslimské ženě nebyla přiznávána sexuální touha. „*Když se mi nějaký kluk líbil, prostě jsem si s ním nejdřív začala psát. To např. v obchodě upustíte papírek s telefonním číslem a dotyčný ho sebere. Chcete mít alespoň nějaký citový život, o milostném ani nemluví, tak si to vždycky nějak zařídíte. Akorát, že všechno musí být tajné.*“⁴⁴ Na toto téma mužský protějšek reaguje: „*Já jsem přímo z Addis Abeby, takže je to všechno snazší než na venkově. Dá se říct, že to u nás funguje podobně, vždycky se nějak seznámím, holky jsou vstřícné, chtějí se seznámit. Ale musím říct, že někteří mí kamarádi jsou z jejich 'západního' chování šokováni, přitom to jsou mladí kluci...*“⁴⁵

S projevem sexuality koresponduje také vzezření a tím se dostáváme k

⁴¹ Srov. *Islam Question & Answer* [online] 26-03-2012. [26. 2. 2019]. Dostupné z: <https://islamqa.info/en/answers/163826/is-it-essential-when-doing-ghusl-for-janaabah-to-wash-with-soap>

⁴² Srov. *Korán*. Věřící [online]. 2019 [24. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.koranoislamu.cz/sura/23/>

⁴³ Srov. *Korán*. O sexu [online]. 2019 [26. 2. 2019]. Dostupné z <https://www.koranoislamu.cz/tema/o-sexu/>

⁴⁴ Rozhovor s Medrou 11. 1. 2019, osobní archiv autorky bakalářské práce.

⁴⁵ Rozhovor s Tarikem 11. 1. 2019, osobní archiv autorky bakalářské práce.

zahalování žen, které má mít funkci především ochrannou, a to před pohledy cizích mužů. Prorok prý řekl ženám, aby se cudně zahalily, a toto bude nejvhodnější k tomu, aby byly poznány a nebyly uráženy.⁴⁶ V arabském světě však získává zahalování ještě jinou, neméně důležitou konotaci. Lze to vnímat tak, že si muslimská společnost vynucuje dodržování společenských pravidel způsoby, které nemají charakteristiku socializačního procesu jako je tomu na Západě. Takováto společnost nakazuje právě např. zahalování, protože podle logiky „co je skryto očím, po tom mysl a tělo nemůže toužit“, je učiněno zadost ženě, která je jako taková všeobecně spjata se silou přírody a má tu moc poblouznit, a tedy i oslabit muže. Zahalování se tak stalo jedním ze způsobů regulace sexuality.

Mnoho zdrojů, zejména těch protiislámských, se snaží přesvědčit veřejnost o tom, že prapůvodcem krutého rituálu mutilace ženských genitálií je učení Koránu. Vznikají teorie kolem hadísů, které v sobě mají zahrnovat jak mužský, tak ženský rod, a proto platí pro obě pohlaví hadís o povinné obřízce.⁴⁷ Ambivalentnost je u samotných muslimů velmi citelná, ale ať už se shodnou nebo nikoli, realita je podle naší informátorky následující: „*V Egyptě je devět z deseti žen obřezaných. Všechny moje kamarádky jsou obřezané a všechny jsme muslimky*“.⁴⁸ Důvod, proč jsou muslimské dívky v Africe, stejně jako muslimské migrantky v Evropě, nuceny podstoupit mutilaci ženských genitálií, není většinou náboženského rázu, ale má psychologicko-sociální původ. Pokud totiž bude dívka skrze svůj klitoris pociťovat sexuální touhu, která by mohla vést až k mimomanželskému pohlavnímu styku, musí jí být mutilací v tomto zabráněno, a ještě se očekává, že se s absencí sexuality stane pokornou a poslušnou manželkou budoucímu manželovi. Navíc je tu ještě jedna zažitá představa: „*Můj otec trvá na tom, abych si vzal jedině obřezanou ženu, neobřezané jsou pro něj děvky*“.⁴⁹

V Africe převládají tři typy náboženství, monoteistické křesťanství a islám a

⁴⁶ Korán. Korán a zahalování žen [online]. 2019 [23. 2. 2019]. Dostupné z:

<https://www.koranoislamu.cz/tema/zahalovani-zen/>

⁴⁷ EU Portál. Islám podporuje ženskou obřízku. [online]. 25. 8. 2018 [26. 2. 2019]. Dostupné z:

<https://www.euportal.cz/Articles/19615-islam-podporuje-zenskou-obrizku.aspx>

⁴⁸ Rozhovor s Aminou 22. 11. 2018, osobní archiv autorky bakalářské práce.

⁴⁹ Rozhovor s Nawalem 11. 1. 2019, osobní archiv autorky bakalářské práce.

polyteistická domorodá náboženství. Část obyvatel, především subsaharské Afriky, vyznává tzv. animismus, který patří právě k domorodým náboženstvím, a v jeho kontextu nyní nahlédneme do sexuality tamějších žen.

Animistické náboženství je charakteristické uctíváním místních božstev či duchů předků.⁵⁰ Toto pojetí se ale kmen od kmene liší, navíc vlivem kolonialismu a misionářské činnosti, se do Afriky šířilo ze Západu křesťanství a z Blízkého a Středního Východu islám, takže došlo k promísení všech náboženství. V této bakalářské práci si jako příklad uvedeme náboženství kmene Samburů, kteří žijí v Keni.⁵¹ Ženy tohoto kmene podstupují mutilaci ženských genitálií taktéž z, nám již známého důvodu, neobřezané by se neměly šanci vdát.⁵² Z tohoto můžeme snadno usuzovat, že po provedené mutilaci bude jejich sexualita stejně utlumená jako u obřezaných muslimských žen. Rituál mutilace se stal již natolik zažitou tradicí, že samotné ženy kmene Samburu jeho podstoupení vyžadují.⁵³ Nakolik z nich však mluví síla kulturního zvyku a nakolik strach z toho, že jim hrozí vyhlídky neprovdaných, nezaopatřených a vyobcovaných bytostí, to je otázkou. Každopádně muži vidí celou situaci ze svého pohledu. Ačkoli se příslušníci kmene Samburu obhajují, že pro mutilaci ženských genitálií se rozhodla žena svobodně, hned vzápětí dodávají, že neobřezanou ženu by si nikdy nevzali: je pro ně nedospělá a nečistá.⁵⁴

Jak vidíme, vliv maskulinního pohledu na život v subsaharské Africe, je více než svérázný. A s podobnou logikou si migranti do svých nových domovů v Evropě

⁵⁰ LAWSON, E. Thomas. *Náboženství Afriky: tradice v proměnách*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 1998. Obzor (Prostor). s. 7. ISBN 80-85190-83-4.

⁵¹ MAHALO.cz. Domorodé kmeny v Keni, Masajové, Kikujové, Samburové. 2019 [27. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.mahalo.cz/kena/informace-o-keni/domorode-kmeny-v-keni-masajove-kikujove-samburove.html>

⁵² Srov. IROZHLAS. Svět si připomíná den boje proti ženské obřízce. Ta se šíří i do Evropy. [online]. 6. 2. 2012 [27. 2. 2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/svet-si-pripomina-den-boje-proti-zenske-obrizce-ta-se-siri-i-do-evropy_201202060500_mkopp

⁵³ Srov. IROZHLAS. Svět si připomíná den boje proti ženské obřízce. Ta se šíří i do Evropy. [online]. 6. 2. 2012 [27. 2. 2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/svet-si-pripomina-den-boje-proti-zenske-obrizce-ta-se-siri-i-do-evropy_201202060500_mkopp

⁵⁴ IROZHLAS. Svět si připomíná den boje proti ženské obřízce. Ta se šíří i do Evropy. [online]. 6. 2. 2012 [27. 2. 2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/svet-si-pripomina-den-boje-proti-zenske-obrizce-ta-se-siri-i-do-evropy_201202060500_mkopp

přinášejí své specifické náboženské zvyky, ať již muslimské nebo domorodé, ale prosazují se stejně tak i kulturní zvyky, jako je např. v souvislosti s domorodými kmeny mutilace ženských genitálií, která má, jak jsme se již zmínili, spíše sociální charakter. Jak se ale potom změnila samotná sexualita žen, které mutilaci podstoupily?

4.2. Sexualita žen s mutilací genitálií

Vzhledem k tomu, že při mutilaci ženských genitálií prvních třech typů, dochází k amputaci klitorisu, což je nejdůležitější orgán pro dosažení ženského orgasmu, může nám být jasné, že se citění žen, konkrétně jejich sexualita, minimálně zkomplikuje, když už ne přímo utlumí. Dívka sice přechodovým rituálem mutilace ženských genitálií vstoupí do společnosti dospělých žen, nebo spíše dívek, které jsou vhodné na vdávání, ztrácí tím však velký kus ze své ženskosti. Místo toho, aby žila plnohodnotným životem, musí pro uspokojení společenských norem obětovat doslova část sebe.

V případě, kdy mluvíme o mutilaci 1. a 2. typu, dojde k výraznému zmenšení nebo úplnému vytracení slasti, kterou žena při sexuálním styku prožívá, mluvíme tedy o ztrátě libida a frigiditě.⁵⁵ Přesto některé obřezané ženy trvají na tom, že *“così jako orgasmus cítí”*.⁵⁶ Zjizvená tkáň, která v místě amputace klitorisu nebo malých stydkých pysků vznikne, je necitlivá nebo dokonce bolestivá. Alespoň je však zachovaný vstup do pochvy a žena tak může v případě těhotenství relativně normálně porodit. Pokud již ale mluvíme o mutilaci 3. stupně, je zničeno vše, co mělo nějakou somatickou nebo psychosomatickou funkci. Nehledě na to, že je odstraněn klitoris a malé stydké pysky, tedy nejcitlivější části a velké stydké pysky, po infibulaci je zcela znemožněn pohlavní styk jako takový, je totiž zabráněno vstupu do pochvy. Logicky proto musí před souloží dojít k částečnému naříznutí, což pro ženu představuje jen další bolestivý úkon.

Můžeme říct, že sexuální život ženy s mutilací ženských genitálií, představuje pro západní ženy tragédii, ale dokonce i samotný Freud řekl, že ženina, i když prý

⁵⁵ PESCHOUT, Roman, 2004. Genitální mutilace u žen. Praktická gynekologie: moderní časopis pro gynekology a porodníky. č. 1, s. 19-21. ISSN: 1211-6645.

⁵⁶ Rozhovor s Aminou 11. 1. 2019, osobní archiv autorky bakalářské práce.

pasivní sexualita, znamená pro sociální řád destruktivní sílu.⁵⁷ A proto si zřejmě některé kultury myslí, že je potřeba s ní podle toho nakládat. Kdyby však mělo dojít k sexuální revoluci muslimských žen a žen vyznávající domorodé náboženství, znamenalo by to také nežádoucí emancipaci ve světě, který ovládají muži. Protože existuje jakási obava, že z neukojitelnosti ženy vznikají problémy mužům, přistupuje se k odstranění jejich problému. A to doslova.

⁵⁷ Srov. MERNISSI, Fatima. *Geschlecht. Ideologie. Islam*. 1. Vyd. Berlin: Frauenbuchverlag. s. 40. ISBN-10: 3888971217.

5. ROLE ŽEN V PROSTŘEDÍ, KDE SE MUTILACE ŽENSKÝCH GENITÁLIÍ PROVÁDÍ

Dostáváme se ke kapitole, kdy je nutné si vysvětlit, jakou funkci má žena při vykonávání rituálu mutilace ženských genitálií. Nejprve se podíváme na skutečnou funkci osoby, která provádí samotný výkon mutilace, ale přiblížíme si také pomyslnou funkci žen obecně z pohledu diskurzu, zda je nositelem rituálu ženské obřízky muž nebo žena. Určit si tohoto nositele bude pro nás velmi důležité, protože existuje několik předsudků a genderových rozporů, kdy každý ze zástupců mužského i ženského pohlaví ukazuje prstem na toho druhého.

S určitostí můžeme zredukovat počet důležitých členů, kteří se účastní rituálu mutilace ženských genitálií na tři, a to samotnou dívku, která zákrok podstupuje, matku, která zákrok objednává a tzv. obřezávačku nebo také cikánku, která zákrok provádí.⁵⁸ Je typické, že se domluví více žen-matek, které svým dcerám zajistí návštěvu obřezávačky ve společný den. Tento krok je nejenom praktický z toho důvodu, že je v jednu dobu postaráno o více děvčat potřebujících péči při hojení ran, ale je také nutný, protože ve chvíli, kdy je mutilace prováděna, musí někdo dívku pevně držet. Je to pochopitelné, u zákroku se nepoužívá žádné anestetikum, a jak se tělo brání bolesti je nutné ho co nejvíce znehybnit, aby nedošlo k ještě většímu zranění.

Práce obřezávačky je jasná a stát se jí znamená velice prestižní záležitost. Taková žena je vážená a mnohdy sama rozhoduje, která dívka je již velká na provedení mutilace, nebo se s ní matka dívky o výkonu mutilace alespoň radí.⁵⁹ Jelikož dostane obřezávačka za každou obřízku slušný obnos peněz, nebudeme pochybovat o tom, že bude v jejím zájmu mutilaci provádět v co největším počtu. Nechceme zde ale tvrdit, že si v sobě nenese i osobní přesvědčení, že to, co vykonává, je správné. Fakt, že se žena dopouští na jiné ženě nebo dítěti tak krutého rituálu, svědčí o tom, že ve svém svědomí necítí žádný nábožensko-etický konflikt. Ba právě naopak bude nejspíš patřit k fundamentální odnoži daného náboženství a bude nositelkou všech prastarých zákonů a

⁵⁸ DIRIE, Waris. *Květ pouště: podivuhodné putování somálské kočovnice*. Vyd. 1. Praha: Ikar, 2000. s. 51. ISBN 80-7202-729-8.

⁵⁹ Srov. Rozhovor s Aminou 9. 11. 2018, osobní archiv autorky bakalářské práce.

zvyků. Nedovedeme si představit, že by někdo s, byť jen malou pochybností o správnosti toho, co vykonává, mohl dál šířit tak specifický zvyk jakým je mutilace ženských genitálií. V tomto případě prostě nejde oddělit povolání od společenského života, do kterého patří i náboženský svět, protože povolání obřezávačky je přímo konstruující součástí společnosti, do které obyvatelé číste Afriky a Blízkého východu patří. Mezilidské vazby a náboženský život společnosti je na tomto území základ a bez tohoto základu není možné dál stavět svůj svět.

Pro migranty, kteří přišli z Afriky a Blízkého a Středního východu do Evropy je typické, že ve velkých městech vytvářejí komunity, které jsou velmi semknuté a takřka neprostupné. Taková společenství lidí se většinou izolují od majority a lidé uvnitř věří zase jenom "svým" lidem. Není tedy divu, že se také rituál mutilace ženských genitálií zakonzervoval ve své podobě, kterou představoval v Africe nebo na Blízkém a Středním východě a není možné jeho význam relativizovat. V evropských komunitách těchto migrantů si každý našel své místo, a tak byla brzy obsazena i pozice obřezávačky, která provádí mutilaci i na území Evropy, ačkoli tady je tento rituál postaven mimo zákon.⁶⁰ Není pochyb o tom, že taková žena je pravou nositelkou mutilace ženských genitálií.

Když mluvíme o tom, že se obyvatelé části Afriky a Blízkého a Středního východu z náboženských, kulturních nebo sociálních důvodů szili s faktem, že žena by měla být obřezaná, musíme také zmínit, že ne všichni představitelé těchto společností s praxí mutilace souhlasí. Např. jedna z největších autorit, šajch Muhammad Sayyid Tantawi, který již bohužel zemřel, měl pokrokový názor, že cudnost dívky nepramení z obřízky, ale z dobrého náboženského a morálního vychování.⁶¹ V tuto chvíli si nejde nepoložit otázku, proč se ženy nevzeprou této tradici? Vždyť přece žena, právě ta, která je obřezaná, je také nositelkou rituálu mutilace ženských genitálií a měla by mít tedy právo se k němu vyjádřit. Tento zvyk se předává z matky na dceru atd., jenže v polovině případů se ženám nenarodí dcera, ale syn. Proč jemu jeho matka od mládí nezdůrazňuje,

⁶⁰ Srov. *Evropský parlament*. Evropský parlament požaduje nulovou toleranci ženské obřízky [online]. 6. 2. 2015 [27. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/society/20150205STO19404/evropsky-parlament-pozaduje-nulovou-toleranci-zenske-obrizky>

⁶¹ FROUZOVÁ, Magdaléna. *Závoj a džíny: ženy v islámském světě*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006. s. 45. ISBN 80-7021-840-1.

že není nutné vyžadovat za manželku pouze obřezanou ženu a že to, co udělali jeho matce, popřípadě sestrám, bylo špatné? Z pohledu západní kultury se nám to zdá nepochopitelné. Rozdmýchat diskuzi na toto téma se daří feministickému hnutí, které se vyskytuje v muslimském světě. Přesněji se snaží o to, aby byly ženy iniciativnější a neřídily se slepě tím, co o víře říkají muži, kteří mají v muslimské společnosti vedoucí postavení.⁶² A to je patrně jádrem problému, totiž stereotypizace pozic mužů jako vůdců společnosti, kteří jsou nositeli kultury a žen ve svých podřízených pozicích, které se řídí právě kulturou danou muži.⁶³ Po celá staletí neměly ženy šanci se vzepřít, až koncem 20. století alespoň západní ženy částečně prolomily hradbu, která jim bránila prosadit svůj názor. Ženy, o kterých mluví tato práce, si však ještě musejí na svou šanci počkat. Alespoň doufejme, že je od stejné pozice, kterou si vydobýly západní ženy, dělí určitý, více či méně dlouhý časový úsek a ne prázdnota, která by naznačovala, že na svá práva nebudou mít nárok nikdy. Jedná se o začarovaný kruh, protože muž v námi zkoumaných oblastech řídí společnost, která požaduje od svých členů plnění určitých zvyků, a tedy i po ženách podstoupení mutilace ženských genitálií a vyžaduje to po ženách proto, aby si je muži mohli vzít a zajistili jim ochranu. Jeden z informátorů vyslovil názor, že *“ženy obětovaly své pohlaví za jistotu bezpečného místa ve společnosti a zajištění svých potomků”*.⁶⁴ V tomto prohlášení však cítíme jakési pohrdání ženami, když je informátor pasoval do role slabých, ale na druhou stranu vypočítavých bytostí. Musíme namítnout, že podřízená pozice byla ženám vnucena již od dob, kdy lidé začali utvářet stálá společenství a maskulinní vidění světa se staletími spíše prohlubovalo, než aby mělo tendenci slábnout.

Již na předchozích stránkách této práce jsme zmínili předpoklad, který představuje základní kámen konstruktů rovnoprávnější společnosti pro ženy i v zemích Blízkého východu a severní a subsaharské Afriky a tímto předpokladem je nutnost zlepšit vzdělání žen, a tedy i povědomí o správnosti nebo škodlivosti provádění mutilací. Dokud nebudou vědět, že mají také jiné možnosti, že existují jiné směry,

⁶² BENNOUNE, Karima. *Tady vaše fatwa neplatí: příběhy lidí z islámského světa bojujících proti fundamentalismu a násilí*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2016. s. 88. ISBN 978-80-7429-635-2.

⁶³ Srov. FEMINISMUSCZ. MAJÍ ŽENY K PŘÍRODĚ BLÍŽE? [online]. 28. 8. 2018 [27. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/maji-zeny-k-prirode-blize>

⁶⁴ Rozhovor s Tarikem 11. 1. 2019, osobní archiv autorky bakalářské práce.

kterými se mohou ubírat jejich životy a že mutilace ženských genitálií nemá žádné opodstatnění v jejich víře, ale pouze v pověrách, pak nadále budou nositelkami tohoto krutého rituálu. Změna v myšlení však musí nastat také na straně mužů, jenže ti se nebudou chtít tak snadno vzdát svých vůdčích pozic. Boj proti provádění mutilace ženských genitálií už v západních zemích započal a dovolíme si odhadnout, že bude trvat ještě hodně dlouho, protože se jedná o boj s lidským přesvědčením, a to se mění velice těžko.

6. MUTILACE ŽENSKÝCH GENITÁLIÍ NÁHLEDEM KULTURNÍHO RELATIVISMU

Jestliže jsme se do této chvíle snažili přemýšlet o mutilaci ženských genitálií alespoň trochu s nadhledem a s předsevzetím, že vyložíme nezaujatě faktografickou stránku tohoto rituálu, je nyní potřeba si jasně určit, zda připustíme praxi mutilace ženských genitálií z pohledu námi zkoumaných společností s tím, že se jedná o tradiční rituál, který musíme akceptovat na základě teorie kulturního relativismu, nebo zda jej odsoudíme z pohledu západní společnosti, jako krutý zvyk, který nemá s náboženstvím a kulturou nic společného. Je ovšem otázkou, kdo nás zpravomocňuje k takovému posuzování? Kdo z lidí a z jaké společnosti má takový morální kredit, aby každý uznal jeho názor? Mluvíme o západní kultuře jako o vysoce civilizované, tedy o té, která ví, co je a co není správné. Už tento západocentrismus vzbuzuje řadu otázek, avšak my se tu nebudeme snažit o rozřešení tohoto diskurzu jednoduše proto, že jsme nositeli postojů a norem, které nám dává Všeobecná deklarace lidských práv, která hovoří o tom, že každý má právo na to, aby byla respektována jeho fyzická a duševní nedotknutelnost, stejně jako nikdo nesmí být mučen ani podroben nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.⁶⁵ Kalkulujeme tedy s tím, že nezastupujeme západní civilizaci proto, že jsme se v ní narodili, ale proto, že souhlasíme s rétorikou Všeobecné deklarace lidských práv vycházející z křesťanské etiky.

Je ovšem trochu naivní si myslet, že zakazováním mutilace u žen z Blízkého a Středního východu a severní a subsaharské Afriky, dosáhneme jejího vymýcení a takového náhledu, aby aktéři, kterých se praxe mutilace dotýká, sami od tohoto rituálu upustili. Tento je totiž tak zakořeněn v dané kultuře, že mnoho žen s ním souhlasí, nebo jej alespoň pro zachování tradice, trpí. Snahou je spíše zlepšovat povědomí o nutnosti provádět mutilaci u žen z pohledu kulturního zasazení do společnosti. Ani toto však nemusí vést k úspěchu. Např. náš informátor Tariku představuje jen částečně úspěšný vzorek, protože ačkoli získal širší povědomí o mutilaci ženských genitálií a odsuzuje tuto praxi, zároveň dodává, že netrvá na obřízce u své potencionální manželky. Tzn., že

⁶⁵ UNITED NATIONS. Všeobecná deklarace lidských práv. [online]. 2015 [5. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/12/UDHR_2015_11x11_CZ2.pdf

ji ale ani neodmítá. Zdá se, že se zmítá v rozporu, jaký význam má mutilaci přisoudit. Zda ten, že je pro ženy nebezpečnou a dehonestující tradicí, nebo ten, že se jedná o důležitý článek v dané kultuře, který není možné opustit. Pro člověka, který sám pochází z námi zkoumaných oblastí, je jistě velmi těžké najít odvahu k tomu být mezi prvními, kteří se postaví proti provádění mutilace a tím vlastně i proti hodnotám vlastní kultury. Mezitím praxe mutilace ženských genitálií rozdělila svět na její příznivce, kteří pocházejí nejčastěji z islámského světa nebo jsou příslušníky domorodých náboženství v Africe a na odpůrce, které představuje svět západní. Ten vyvíjí značné úsilí k tomu, aby bylo provádění mutilace nejen monitorováno, ale aby byl správným způsobem uchopen koncept boje proti ní.

Existuje několik souhrnných zpráv, ať už od jednotlivců nebo mezinárodních organizací, zabývajících se mutilací ženských genitálií a mimo jiné se v nich hovoří právě o přesvědčení zkoumaných lidí o nutnosti (ne)dodržet tradici. Z vyprávění informátorů se ale zdá, že běžný člen společnosti, podle zákona Gaussovy křivky, o mutilaci neuvažuje tak hluboce, jako např. Dr. Fuambai Sia Ahmadu, která sama podstoupila mutilaci 2. typu až ve 22 letech, kdy měla tu možnost se dobrovolně rozhodnout stát se nositelkou tohoto kulturního specifika.⁶⁶ Právě faktor dobrovolnosti je velmi důležitý, protože převážná většina žen se k mutilaci nerozhodne sama, natož dobrovolně. Fakt, že tato žena veřejně obhájí provádění mutilace, ba naopak považuje hodnoty ze zpráv, které monitorují ohrožení dívek mutilací ženských genitálií ve světě, za úmyslně zavádějící,⁶⁷ pramení pravděpodobně ze situace, kdy jako členka společnosti, čelila jejímu tlaku niternou legitimizací provádění mutilace ženských genitálií, právě z důvodu, že patří k neodmyslitelné součásti své kultury. Tzn., že nepochopitelnost počínání Dr. Fuambai Sia Ahmadu z pohledu západní ženy, je jen zdánlivá, protože převládá role člena dané společnosti, a ta je mnohem důležitější a poskytuje cenné výhody ve vlastním světě, než solidarita žen ve světě cizím. Nabízí se nám otázka: Může najít společnost, za pomoci transkulturní komunikace, společného

⁶⁶ Srov. *Go fund me*. Ani já nejsem žena? [online]. 5. 3. 2016 [5. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.gofundme.com/7jsnenf8>

⁶⁷ *The Sierra Leone Telegraph*. Ženská obřízka-ženy musí mít právo volby-říká Dr. Fuambai Sia Ahmadu [online]. 8. 2. 2016 [5. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.thesierraleonetelegraph.com/female-circumcision-women-must-have-the-right-to-choose-says-dr-fuambai-sia-ahmadu/>

jmenovatele tohoto kulturního dialogu? Existuje společný jmenovatel dvou různých kultur, jejichž prvky se nyní na území Evropy prolínají? Dr. Fuambai Sia Ahmadu doslova říká, že negativní zprávy o mutilaci ženských genitálií podporují nízkou sebeúctu, pocity rasové a genderové méněcennosti, stejně jako sexuální znepokojení mezi postiženými mladistvými a zejména mladými ženami.⁶⁸ To je náhled islámského světa a světa, ve kterém převládají domorodá africká náboženství. Západ, jak víme, se staví proti takto viděnému problému. V každém případě tu však mluvíme o neuvěřitelně krutých praktikách, které jsou namířeny vůči ženám. Určíme si proto za společného jmenovatele nutnost dodržovat lidská práva. Teprve až přijmeme neoddiskutovatelnost těchto práv, můžeme konstruovat plán, který by nás vyvedl z tápání, jak s tímto fenoménem naložit.

Naši dva mužští informátoři však potvrzují, že smýšlení o mutilaci ženských genitálií v jakémkoli smyslu, je málo časté, protože z větší části lidé přijímají skutečnost provádění mutilace bez diskuze, a to ani s negativním, ani s pozitivním náznakem postoje na danou věc. Jednoduše o ní nepřemýšlejí. Potom je těžké cílit na tuto skupinu obyvatel programy, které předkládá Západ, když současně člověk pocházející ze stejného prostředí, navíc vzdělaný, tudíž má mnohem větší respekt, obhájí mutilaci ženských genitálií jako důležitou součást života žen ve společnosti. Tento postoj totiž nahrává všem, kdo se nenápadně snaží upírat ženám jejich práva na to, být plnohodnotnou součástí společnosti, protože jim hrozí, že pokud mutilaci nepodstoupí, tato společnost je za součást nepřijme. Ženy by ale měly mít nárok na bezpodmínečný respekt, prostě z toho titulu, že jsou lidské bytosti. Z uvedených faktů o mutilaci ženských genitálií z námi zkoumaných oblastí vyplývá, že mutilace slouží především k ovládnutí ženina chování a její sexuality. Tyto důvody jsou spíše výsledkem několikagenerační kalkulace, než aby šlo o rituál, který má duchovní význam pro určitou společnost. A pokud se spiritualita vytratila a zůstal jen zvyk, o kterém se nepřemýšlí a který přináší jen utrpení a žádná pozitiva, není potřeba v něm pokračovat.

⁶⁸ *Go fund me. Ani já nejsem žena?* [online]. 5. 3. 2016 [5. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.gofundme.com/7jsnenf8>

I když je možné si myslet, že jsme nedali kulturnímu relativismu šanci, v tomto případě mu prostě nemůžeme podlehnout z podstaty, že hluboce vnímáme hodnotu lidského života, ve kterém se navíc zrcadlí jeho důstojnost a právo na plnohodnotný život. A etické normy se tvoří hlavně podle toho, jak chápeme svoji vlastní důstojnost. Nabízí se otázka, proč jsou ženy tak často ve společnosti ostrakizovány?

6.1. Status obětního beránka očima Reného Girarda

Francouzský historik René Girard problematiku konfliktu ve společnosti pojal velmi zajímavým způsobem. Vytvořil koncept obětního beránka, který se pokusíme aplikovat na ženách z Blízkého a Středního východu a severní a subsaharské Afriky, které podstupují mutilaci ženských genitálií a zkusíme tak vysvětlit jejich nelehkou pozici.

Teorie obětního beránka je spojená s kulturním mechanismem obětní krize⁶⁹, která může nastat kdykoli v čase a místě. Původ krize pro nás v tuto chvíli ale vlastně není vůbec podstatný, důležité je, jakým způsobem bude řešena. Ať již se jedná o krizi způsobenou přírodními silami, nebo nastane zvláštní situace např. při sociální krizi apod., vždy je nutné najít viníka. Tento se nejlépe rozpozná podle nelidských znaků⁷⁰, které okolí na dotyčné osobě bezpečně identifikuje. Ještě si musíme připomenout, že námi zkoumaná oblast, tedy Blízký a Střední východ a severní Afrika, ale především subsaharská Afrika, představuje společnosti, pro které jsou náboženství a mýty velmi důležitou složkou kultury. Zdůrazňujeme to proto, že žena je často spojována s mocí přírody, která může být jak štědrá, tak i zničující silou pro člověka a je opakem kultury. Je nasnadě, že žena díky své blízkosti k přírodě, pravidelným menstruačním cyklem, ale i silou sexuality, která jí je přisuzována, se stává přesně tím vhodným adeptem na povýšení do role oběti. Preferenčními znaky takové oběti je mimo jiné také

⁶⁹ Srov. GIRARD, René. *Obětní beránek*. 1. Vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Mythologie. s. 34. ISBN 80-7106-255-3.

⁷⁰ Srov. GIRARD, René. *Obětní beránek*. 1. Vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Mythologie. s. 57. ISBN 80-7106-255-3.

její snadná zranitelnost⁷¹ a žena je ve všech společnostech považována za slabší pohlaví. Podle Girardovy teorie tedy můžeme předpokládat, že v historii společností v námi zkoumaných oblastech, nastala určitá krize, a to s ohledem na jejich geografii klidně mohla být krize spojená s přírodou a vůdčí lidé, tedy muži, obrátili svoji pozornost k domnělému původci krize, k ženě. Ovšem muži si na druhou stranu byli vědomi toho, že ženy ve svém společenství nutně potřebují. Bylo proto logickým vyústěním dané situace, učinit alespoň jeden krok k tomu, aby se ona ničující síla, kterou žena ovládá, utlumila, popřípadě zcela odstranila. Zhmotněním všeho zlého, odkud pocházejí problémy a co může ohrozit muže, se na ženském těle stalo pohlaví. Nedochozí tak tedy k doslovnému zavraždění obětního beránka, ale o pomyslném zničení psycho-sexuální stránky ženy mluvit můžeme.

Po perzekuci obětního beránka nastává ve společnosti uklidnění situace. Protože se jednou započal rituál mutilace ženských genitálií a rodí se stále nové dívky, je nutné jej cyklicky opakovat. Ženy se jednoduše řečeno dostaly do konfliktu s muži, kteří neviděli jiné řešení pro uklidnění situace ve společnosti v době krize, než ženu označit za obětního beránka. Ta přece měla tajemství, které bylo jak obdivováno, tak mu zároveň byla přiřítána nadpřirozená moc, totiž schopnost rodit děti. S okolností, že ženy nebyly schopné se efektivně bránit, se staly snadným obětním beránkem, kterého muži, podle Girardova mechanismu, sakralizovali. Pro ty však může být tento fakt jen slabou útěchou. Celá obětní krize končí tím, že je milionům žen po celém světě namluveno, že mutilaci ženských genitálií podstupují z náboženského důvodu.

⁷¹ BURDA, František. *O násilí v kultuře: girardovské reflexe*. 1. Vyd. Ostrava: Moravapress, 2013. s. 26. ISBN 978-80-87853-01-6.

7. PROBLEMATIKA MUTILACE ŽENSKÝCH GENITÁLIÍ V RÁMCI EVROPY

O mutilaci ženských genitálií se lidé zajímali buďto na akademické úrovni, nebo se o ní naopak psaly články, které měly sloužit jako kuriozita, při jejichž čtení si západní člověk ani nepomyslel, jaké formy mohou mít lidské zvyky. Avšak s faktem, že lidé všech národností mají možnost už dávno kdykoli vycestovat do vzdálených míst, anebo jsou okolnostmi doslova přinuceni k migraci např. vinou válečného konfliktu, stává se i takovýto rituál faktem, jehož existenci musíme brát vážně. Najednou se i v malých evropských městech můžeme setkat s ženou, která mutilaci ženských genitálií podstoupila a která je, pro svůj i náš prospěch, ochotna o této zkušenosti mluvit. Potom se musíme ptát: Je toto pro nás ojedinělý případ, nebo jsme součástí společnosti, která opravdu stojí u zrodu nového fenoménu? Prvním dojmem na nás působí, že jsou zprávy v médiích postavené jen na prvoplánu šokovat, měli bychom se ale o provádění mutilace ženských genitálií zajímat více do hloubky, protože nám může být tato 'rarita' blíží, než bychom si mysleli.

7.1. Aktuální problém Evropy

Tato bakalářská práce se do této chvíle zabývala především otázkou provádění mutilace ženských genitálií na ženách Blízkého a Středního Východu a severní a subsaharské Afriky, právě v jejich domovinách. Tyto ženy se ale stále častěji stávají také migrantkami a od roku 2014, kdy zaznamenáváme tzv. první migrační vlnu obyvatel námi zkoumaných oblastí mířících do Evropy 21. století a s touto vlnou přichází také krize, musíme nutně počítat s tím, že si migranti ze svých domovů přivezou i specifické zvyky a ženy bohužel také nepříjemnou životní zkušenost. Máme tím samozřejmě na mysli mutilaci ženských genitálií, přičemž s její existencí nastává pro obyvatele EU, kteří se řídí křesťanskou etikou, problém. Důvody odmítnutí relativizujícího náhledu na tento rituál nezápadní kultury, jsme si ozřejmili v předchozí kapitole. To ovšem neznamená, že toto odmítnutí převedeme jednoduše na zákaz provádět mutilaci ženských genitálií a vyřešíme tím celý problém. Kromě toho, že je pošetilé si myslet, že lze pouze na základě sankcí vnutit migrantům názor západní civilizace, aniž bychom si je zároveň nezneprátelili, je nanejvýš náročné i dobrými racionálními argumenty migranty, kteří mutilaci ženských genitálií provádějí, přesvědčit

o škodlivosti tohoto rituálu. Nemluvíme tu navíc o hrstce migrantů, ale o statisíce lidí. Statistický úřad EU uvádí, že jen v roce 2017 přišlo do členských zemí EU odhadem 2,4 milionu přistěhovalců ze zemí mimo EU⁷², tzn. ze všech států na planetě, z nichž ne všichni samozřejmě mutilaci ženských genitálií provádějí. Je těžké odhadnout přesná data, ale uvádí se, že z průběžného počtu všech migrantů, kteří do Evropy během jednotlivých let přicestují, je celých 80 000 dívek a žen⁷³ ročně ohroženo právě mutilací ženských genitálií. Jen pro srovnání, uživatelů drogy amfetamin bylo v EU v roce 2014 36 400 a už toto číslo znamenalo komplikace.⁷⁴ Z tohoto můžeme usoudit, že mutilace ženských genitálií představuje závažný a zcela aktuální problém. Mutilace už není jen jakýmsi specifickým rituálem v nám vzdálené společnosti, ale stal se fenoménem Evropy 21. století.

7.1.1. Geografické rozšíření a prevalence mutilace ženských genitálií v Evropě

Poté, co se na území Sýrie a Iráku začal rozpínat tzv. Islámský stát, rozhodlo se, nebo často ani neměli jinou možnost, mnoho lidí pro emigraci. A protože s případnou migrací do Afriky nebo Asie by se jejich pozice o moc nezlepšila, vkládali naději do Evropy, respektive EU, která se se svým tolerantním postojem k jiným než křesťanským náboženstvím, jevila jako optimální cílové území. Největší výhodu měli migranti, kteří disponovali kontakty na příbuzné nebo přátele, kteří v té, které zemi EU již bydleli a mohli jim tak zprostředkovat bezpečnou formu imigrace. Bohužel málokdo měl takové možnosti, a proto jsme se mohli v médiích často dozvědět o nebezpečně přeplněných lodích a následně o úmrtí mnoha migrantů, děti nevyjímaje.

⁷² EUROSTAT. Statistika migrace a migrace [online]. 2019 [12. 3. 2019]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics#Migration_flows:_Immigration_to_the_EU_from_non-member_countries_was_2.4_million_in_2017

⁷³ Evropská komise. SDĚLENÍ KOMISE EVROPSKÉMU PARLAMENTU A RADĚ Konec praktiky mrzačení ženských pohlavních orgánů [online]. 2013 [12. 3. 2019]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0833&from=EN>

⁷⁴ Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost. *Evropská zpráva o drogách*. 1. Vyd. Úřad pro publikace Evropské unie, Lucemburk, 2017. s. 52. ISBN 978-92-9497-099-2.

Jelikož se statusem uprchlíka trvá delší čas, než se člověk aklimatizuje, naučí se jazyk atd., a může získat status azylanta a poté si hledat zaměstnání, je jasné, že musí dostávat příspěvky, které pokryjí měsíční náklady na bydlení, stravování a další potřebné věci. Je proto logické, že si takový člověk vybere zemi, kde jsou tyto příspěvky nejvyšší, takže se stalo, že nejvíce migrantů proudí do vyspělých, ekonomicky prosperujících zemí a těmi jsou především Německo, Velká Británie, Francie, Švédsko, Itálie nebo Nizozemí,⁷⁵ které mají navíc vstřícnou migrační politiku. Je rozdíl, jestli lidé dávají najevo, že migranty v 'své' zemi nechtějí a když naopak chápou migranty např. jako posilu v zaměstnanosti. Samozřejmě, že ve výše vyjmenovaných zemích, protože tam proudí nejvíce migrantů, kteří jsou zároveň nositeli rituálu mutilace ženských genitálií, bude největší prevalence. Přesněji je to tak, že 8.76 % žen ze všech příchozích do Německa, je ohroženo mutilací ženských genitálií, ve Velké Británii je to 27,40 %, ve Francii 20 %, ve Švédsku 24,32 %, v Itálii dokonce 74,49 % a v Nizozemí 29 %. Ovšem nejvyšší prevalenci vůbec, z poměru počet příchozích žen proti počtu žen ohrožených mutilací ženských genitálií, si nese možná překvapivě Malta, a to dokonce 90,54 %.⁷⁶ Když si však uvědomíme, kde Malta geograficky leží, že je vlastně takovou vstupní branou do Itálie, tedy i do EU a vede tudy hlavní migrační trasa z Afriky přes Středozemní moře, hned je nám jasné, proč má tak vysoké číslo. Vidíme, že v průměru ¼ všech žen-migrantek, je postižena hrozbou mutilace ženských genitálií, a to nemluvíme o ženách, které již mutilaci podstoupily ve svých domovských státech a o dívkách, které se již v Evropě jako druhá generace migrantů narodí a stejně mutilaci podstoupí.

Dostáváme se k otázce: Co s touto situací? Jak naložit s faktem, že lidé, kterým nabízíme pomoc, provádí něco, s čím absolutně nekorespondují naše morální hodnoty? Výše jsme se zmínili, že zákazy samotné nepomáhají, přesto je důležité právně se proti

⁷⁵ Zpráva Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, data z roku 2013.

END FGM. FGM v Evropě [online]. 2018 [6. 3. 2019]. Dostupné z: <http://www.endfgm.eu/female-genital-mutilation/fgm-in-europe/>

⁷⁶ Zpráva Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, data z roku 2013.

END FGM. FGM v Evropě.pdf [online]. 2018 [7. 3. 2019]. Dostupné z: http://www.endfgm.eu/editor/files/2018/11/UNHCR_TooMuchPain_Report.pdf

mutilaci ženských genitálií vymezit. EU jasně vyslovila nesouhlas s jejím prováděním, ale to samo o sobě nestačí. Existuje několik organizací, jejichž cílem je zamezit provádění mutilace u žen, a přestože ČR není cílovou zemí migrantů z Blízkého a Středního Východu a z Afriky, byla tu vytvořena také jedna organizace zaměřující se na tuto problematiku.

7.2. Organizace bojující proti mutilaci ženských genitálií

V této podkapitole se podíváme blíže na činnost čtyř organizací, které se rozhodly bojovat proti provádění mutilace ženských genitálií a tuto neakceptují v žádné její podobě (mutilace 1. až 3. typu), v žádné zemi na planetě. Přesvědčení, že je potřeba tento boj vést, zastává spousta žen a nemusejí to být ani feministky, také ty ženy, které přesně vědí, o čem mluví, protože mutilaci ženských genitálií bohužel prožily na vlastní kůži, ale také v těchto organizacích najdeme spousty mužů, kteří skálopevně stojí právě za těmito ženami a snaží se hájit jejich práva z titulu Všeobecné deklarace lidských práv. Jedná se o tři mezinárodní organizace, vládní i nevládní a jednu organizaci založenou přímo v ČR.

7.2.1. WHO

Začneme největší mezinárodní organizací, která bojuje proti mutilaci ženských genitálií a tou je Světová zdravotnická organizace spadající pod OSN, jejíž stěžejní náplní jsou již od roku 1948 tyto body: snaha o dosažení nejvyšší možné úrovně zdraví všech lidí a udržování bezpečnosti světa a pomoc zranitelným osobám.⁷⁷ Spolu s nevyvratitelnou premisou, že se WHO řídí ideami Všeobecné deklarace lidských práv, nás napadne, že bylo jen logickým krokem vpřed šířit tyto hodnoty také v zemích, kde se mutilace ženských genitálií provádí a to od okamžiku, kdy praxe mutilace vešla do širšího povědomí. Za přelom, od kterého konečně také Západ začal brát mutilaci ženských genitálií vážně, můžeme označit rok 1979. Tehdy byla totiž přijata Úmluva o

⁷⁷ Zpráva Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, data jsou z roku 2013.

END FGM. FGM v Evropě.pdf [online]. 2018 [7. 3. 2019]. Dostupné z: http://www.endfgm.eu/editor/files/2018/11/UNHCR_TooMuchPain_Report.pdf

odstranění všech forem diskriminace žen,⁷⁸ do které byla zahrnuta také mutilace.

WHO přicházela v průběhu let s programy a strategiemi, jak problém mutilace ženských genitálií řešit. V současné době se zaměřila na čtyři hlavní body, podle nichž se řídí pracovníci WHO jak ve státech, odkud se mutilace šíří, tak nově i v Evropě, protože jak jsme si uvedli, mutilace ženských genitálií je fenoménem také tady. Primární je samozřejmě postarat se o již existující oběti a poskytnout jim lékařskou a psychoterapeutickou pomoc, ale především si WHO uvědomila, že optimálním přístupem je a ve výsledku je rozhodně efektivnější, následkům mutilace předcházet. Tak si organizace stanovila, že základními východisky budou: mobilizace vůle politiků řešit nastalou situaci a financovat tento boj, musí se také stále ještě zlepšovat znalosti zdravotníků o této problematice a zlepšit jejich empatie k obětem, následně je potřeba vytvořit jasné zákony postihující praxi mutilace a s ní související činnost a konečně je nutné posílit monitorování a hodnocení, které nám odhalí, v jakých oblastech by mohly být ženy mutilací nejvíce postiženy.⁷⁹ Možná se může na první pohled jevit, že WHO o problému mutilace pouze řeční, ale je velmi důležité přesvědčit jednotlivé vlády zemí, kde se mutilace ženských genitálií provádí, aby ty zase působily na své občany a od rituálu upustili.

7.2.2. Amnesty International

Další mezinárodní, ovšem tentokrát nevládní organizací, nebo lépe řečeno hnutí, pro které je jedním z bodů činnosti boj proti mutilaci ženských genitálií, je Amnesty International, které vzniklo na základě dobrovolnosti jeho pracovníků v 60. letech minulého století ve Velké Británii, ale v současné době mají desítky poboček v zemích po celém světě.⁸⁰ Několik jich zaznamenáváme také v ČR. Základní ideou hnutí je ochrana lidských práv a jak už jsme si uvedli, do této kategorie spadají také ženy, které

⁷⁸ Srov. Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen. [online]. 2019 [6. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-odstraneni-vsech-forem-diskriminace-zen.pdf>

⁷⁹ Srov. Program na boj proti FGM. [online]. 2018 [7. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.who.int/woman_child_accountability/ierg/reports/18_Broom_Stephenson.pdf

⁸⁰ Srov. Amnesty International. HNUTÍ. [online]. 2019 [7. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/hnuti>

mutilaci museli podstoupit nebo jim hrozí v budoucnu.

Amnesty International pracuje tak, že upozorňuje na nedodržování lidských práv a špatné zacházení se ženami v souvislosti s mutilací a vytváří kampaně a petice, které mají získat podporu lidí a přesvědčit tak širokou veřejnost o zbytečnosti mutilací provádět. To vše se děje bez finanční podpory vlád, pouze z podpory dobrovolníků a lidí, kterým je toto hnutí sympatické. Za tuto svou činnost dostala organizace Amnesty International dokonce Nobelovu cenu míru, takže je více než jasné, že ji podporuje mnoho lidí na celém světě.

Ačkoli má Amnesty International základny i v ČR, neexistuje tu kampaň, která by zdůrazňovala nutnost postavit se praxi mutilace ženských genitálií, což je dáno tím, že jen pro nepatrné procento migrantů z Blízkého a Středního východu a Afriky, je naše země cílovou zemí. Přesto by nebylo na škodu, kdyby se čeští občané mohli v této problematice vzdělat, namísto čtení bulvárních zpráv v pochybných tiskovinách, které jsou často zavádějící.

7.2.3. Terre des Femmes

V roce 1981 založená nezisková organizace Terre des Femmes, je cíleně zaměřená na ženy a ochranu jejich práv. Snaží se o zajištění svobody žen a dívek a jejich bezpečnosti na území EU.⁸¹ Samotné sídlo má v Berlíně v Německu, ale časem expandovala i do Francie, a i do Švýcarska. Reagovala tak na potřeby, které vznikly v 2. polovině 20. století, když do Evropy přicházeli pracovní migranti.

Velmi kladně můžeme vnímat snahu této organizace o zlepšení vzdělanosti žen a dívek, od čehož se odvíjí také zlepšení povědomí a následné rozhodnutí žen-matek nenechat obřezat svou dceru. Zároveň si Terre des Femmes uvědomují, že Německo pravděpodobně zaspalo nejvhodnější dobu, kdy mohlo ještě s relativním úspěchem řešit

⁸¹ Srov. *Terre des Femmes*. O nás. [online]. 2019 [7. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.frauenrechte.de/online/en/about-us>

problematiku mutilace ženských genitálií. Je jasné, že nemůžeme rezignovat na tento boj, ale mnoho lidí v minulých německých vládách podcenilo sílu tohoto rituálu, prostě jej neřešilo. Nyní, když je příchodích migrantů čím dál více, se počet provedených mutilací rozšiřuje geometrickou řadou. A to mají Terre des Femmes v programu boj proti dalším specifickým zvykům, jako je násilí ze cti apod. Organizace zaštiťuje svou činnost taktéž Všeobecnou deklarací lidských práv a také Úmluvou o právech dítěte.⁸²

7.2.4. ASANTE KENYA

Nadační fond ASANTE KENYA je jediným takto specificky zaměřeným projektem v ČR. Založila jej modelka a moderátorka Lejla Abbasová s tím, že se bude specializovat na problémy státu Keňa, kde fond zafinancoval stavbu již pěti základních škol.⁸³ Opět tu tedy vidíme, že základem změny názoru a upuštění od škodlivých tradic, je co nejdostupnější vzdělání.

My si tu vyzdvihneme projekt NAROK, který nese název podle města v Keňi, kde žije kmen Masajů. Tento je určen jako pomoc dívkám, jež utíkají před hrozbou mutilace ženských genitálií.⁸⁴ Je jim poskytnuto přístřeší a celkově potřebné věci k životu, a pokud je to možné, zprostředkuje se také vzdělání, respektive zaměstnání. Masajky jsou totiž často nevzdělané a od chvíle, kdy od svého kmene utekly, tak také velmi osamocené, protože se už nikdy nebudou moct vrátit. Aby se změnila tato situace, je nutné cílit především na náboženské vůdce kmene, vedoucí představitele veřejné sféry, kteří mají vysoký morální kredit u běžných obyvatel, ale i na samotné ženy, které často přejímají názory prve jmenovaných, aniž by o nich hlouběji uvažovaly, nebo mají obavu, že bez obřízky by byly ve společnosti ztracené.

Může nás těšit, že se v ČR najdou lidé, kteří jsou ochotni pomáhat lidem v

⁸² Terre des Femmes. Weibliche Genitalverstümmelung. [online]. 2019 [7. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.frauenrechte.de/online/themen-und-aktionen/weibliche-genitalverstuemmung2>

⁸³ Srov. Asante Kenya. O nás. [online]. 2012 [7. 3. 2019]. Dostupné z: <http://www.asantekenya.cz/o-nas/>

⁸⁴ Srov. Asante Kenya. Narok. [online]. 2012 [7. 3. 2019]. Dostupné z: <http://www.asantekenya.cz/projekty/narok/>

jiných zemích, zvláště pokud se jedná o ženy a děti. Věříme, že ne vždy se pracovníci setkají s porozuměním u domorodých obyvatel, protože jejich tradice a rituály jsou velmi zažité a těžko se opouštějí. ASANTE KENYA je teď již jednou z mnoha organizací, které pomáhají těmto lidem překonávat předsudky a zbavovat se zvyků, které ženám a dětem nepřinášejí žádné plusy do života.

8. ZÁVĚR

Nacházíme se na Západě v 21. století a leckdo by mohl tvrdit, že nežijeme špatně. Jistě, máme, na co ukážeme, neválčí se zde, ale také méně věříme v Boha a postupně se z nás stávají cynici. Ale co ten zbytek? Planeta, to není jenom Západ. V oblastech, které jsou pro nás neuvěřitelně daleko, a nemyslíme tím vzdálenost měřenou na kilometry, jsou lidé, kteří nemají skoro nic z toho, co my pokládáme za standard, na jejich území probíhají války a jejich svět řídí tradice a náboženství. Tyto dva protikladné světy se najednou setkávají na území EU a mají spolu žít. Nemůžeme migranty pokládat za zlo, které zase někdy nějakým kouzlem pomine, protože tito lidé tu zůstanou s námi a budou tvořit evropské obyvatelstvo. Jejich děti již budou Evropané. Je na čase přestat se ptát, „proč spolu žít?“, a začít si klást otázku, „jak spolu žít?“. Nebudeme si ovšem celou situaci idealizovat, je nutné si přiznat, že příchozí migranti jsou sice stejně lidé jako my, ale jsou zároveň úplně jiná kultura. Možná proto, že mnoho lidí zažívá kulturní šok, se k migrantům otáčejí zády. A když se navíc 'provalilo', že obřezávají ženy, popřípadě malá děvčátka, to byl teprve protiargument do diskuze o tom, že v Evropě nechceme nikoho cizího. Nezbyvá, než se zhluboka nadechnout a pokusit se nejprve trochu v problematice mutilace ženských genitálií vzdělat.

Tato bakalářská práce, shrnuje základní fakta o mutilaci ženských genitálií. V prvních kapitolách jsme si uvedli, že rozeznáváme rozdíly v této mutilaci, a to na základě rozsahu, jaký je při rituálu proveden. Od nejméně invazivní formy 1. typu, až po infibulaci (3. typ). V tuto chvíli se musíme přiznat, že se hrozíme představy, že muž, otec jedné z informátorek, nepovažuje 1. typ mutilace za skutečnou mutilaci. Je proto důležité si jasně stanovit mantinely, kdy nějaké kulturní specifikum přijmeme a kdy nikoli. Aby ale naše argumenty byly relevantní, podívali jsme se na příčiny, z kterých se mutilace vlastně provádí. Ačkoli se nabízely možnosti, které uváděla historie nebo náboženství, feministický náhled na problematiku nás vedl k závěru, že mutilace ženských genitálií je především způsobem, jak kontrolovat ženskou sexualitu, čímž jsme vlastně potvrdili naši hypotézu, že provádění mutilace ženských genitálií plyne ze závislosti na potřebě mužů ovládat ženy. Tuto hypotézu jsme si ověřili aplikací v konceptu obětního beránka.

Nejprve jsme však setrvali u faktografické stránky, i když ta se dotýkala niterného cítění ženy ve své sexualitě v návaznosti na náboženství a pak nás také zajímala sexualita žen, které mutilaci ženských genitálií prodělaly. Zjistili jsme, že i když je žena spojována s citovou stránkou, že tedy všechny pocity prožívá ve své mysli, je jí upřena šance prožít také fyzické vzrušení a slast. Ženy poté, co ztratí klitoris a tím je jim zabráněno prožít orgasmus, často trpí některou z forem neuróz, nejčastěji depresí. Ve svém okolí jsem se právě s tímto faktem setkala s největším nepochopením rituálu, tedy že žena nemůže vést plnohodnotný sexuální život, ovšem to je zase západní pohled. Obřezané ženy v oblastech Blízkého a Středního východu a severní a subsaharské Afriky nemusejí mít pocit, že jsou o něco ochuzeny.

Neméně důležité bylo zjistit, jakou roli zastávají samotné ženy ve společnosti, kde se mutilace provádí. Ukázalo se, že ačkoli to odporuje logice a ženy by neměly stát samy proti sobě, jsou nositelkami rituálu mutilace ženských genitálií. Tento fakt ale pramení spíše z toho, že muži představují vrstvu, která ve společnosti vládne a od které přicházejí nařízení. Ženy jako ty, které jsou od pradávna mužům podřízené, se tak pouze přizpůsobily situaci. Navíc jejich šance na trhu nevěst prudce klesají, pokud žena není obřezaná.

S přesvědčením, že muži vládnou ženám, se dostáváme ke kapitole, která se snaží na mutilaci ženských genitálií pohlédnout očima kulturního relativismu. Ačkoli jsme se snažili přistupovat k této problematice objektivně, i když pod záštitou feminismu, nemohli jsme z podstaty toho, že je západní společnost utvořena zákony Všeobecné deklarace lidských práv, která zase vychází z křesťanské morálky a ta nepřipouští jakoukoli formu upírání práva na život, ani netrpí žádné formy mučení, připustit v našem případě správnost kulturního relativismu. Je nám jasné, že svět, o kterém mluvíme a v němž se mutilace běžně provádí, je postaven na jiných základech, ale nemůžeme připustit, aby na evropském území, které má své nábožensko-historické pilíře zakotvené nejen v Ústavě, ale i v morálce každého občana, docházelo k tak krutému rituálu.

Následující kapitolou jsme si chtěli ověřit druhou hypotézu a to, že se v evropských migrantských komunitách, stále vyskytuje fenomén mutilace ženských genitálií. Vzhledem k tomu, že v posledních letech přicestovalo do Evropy opravdu hodně migrantů, z nichž většina jsou praktikující muslimové, nebo příslušníci domorodých náboženství, musíme souhlasit s jejich touhou žít, pokud možno, relativně běžným životem, a do tohoto běžného života patří také zvyky a rituály, a tedy i provádění mutilace ženských genitálií. Multikulturalismus patrně selhává, takže je nutné všechny migranty co nejvíce zapojit do majoritní společnosti a zároveň na ně působit, aby zvyky, které nejsou ničím prospěšné, opustili. Tím by se tolik neostrakizovali a možná by byli i více otevření změnám. Neméně logické je rozmístění migrantů po Evropě, protože vychází z ekonomických a politických předpokladů pro život v lepším prostředí. Východní Evropa není lákavá pro migranty prostě z toho důvodu, že mají tyto země mnohdy problémy s tím, postarat se o své vlastní obyvatele a často ani jejich osobní postoj k migrantům není přátelský.

Na závěr jsme si udělali krátký výčet organizací, které bojují proti praxi mutilace ženských genitálií, buďto na vládní úrovni, nebo poskytují pomoc přímo v terénu. Musíme zdůraznit, že pomoc je v obou případech velmi důležitá a snad také úspěšná, ale přesto zůstáváme realisty, bude ještě hodně dlouho potřebná.

V této bakalářské práci jsme zaujímali konstruktivistický a feministický přístup, ovšem nyní si představíme ještě jeden přístup, který nám ukazuje, že střet dvou kultur můžeme chápat jako dialog. Tento přístup tu zmiňujeme z pozice studenta, který se ztotožňuje s podstatou studia oboru Transkulturní komunikace na Katedře kulturních a náboženských studií a který nese, celkem logicky, název transkulturní. Tento reaguje na potřebu nového uchopení a definování kulturních přístupů, jež se staly stereotypními a v kterých chceme hledat společný základ v kulturním diskurzu. Může se nám jevit jako nemožné, aby kultury, které pocházejí z Blízkého a Středního východu a severní a subsaharské Afriky mohly najít společnou řeč se západní kulturou, protože jsou opravdu každá jedinečná a mají svá specifika, ale musíme si uvědomit, že tam kde kultura začíná a končí, tam vždy stojí člověk. Jedině pokud dostatečně poznáme a pochopíme člověka, může se nám podařit pochopit kulturu. Příkladem nám mohou být v této práci jednání a

slova Dr. Fuambai Sia Ahmadu a informátora Tarika, které stojí zdánlivě v protikladu, avšak poté, co poodkryjeme jejich fundamentální podstatu, zjistíme, že jsou to titíž lidé, kteří chtějí patřit do společnosti a pokud cesta k ní má vést skrze přijetí určité kultury, budou akceptovat i tak protilidské chování jako je provádění mutilace ženských genitálií. Na druhou stranu, pokud lidé, jako je např. náš informátor, žijí nějaký čas v západních zemích, kde platí jiné zvyky, dochází v pojetí jejich morálky ke značnému obratu. Nabízí se řešení v podobě pasování člověka samotného jako východiska v dialogu kultur.⁸⁵ Takový člověk je jednoduše nositelem a zároveň tvůrcem diskurzu. A přesně jak se mění člověk, mění se také tento diskurz. Můžeme s jistotou říct, že kdyby neexistoval člověk, pak by neexistovaly rozpory kolem provádění mutilace ženských genitálií, protože by ani žádná mutilace neexistovala. Jenomže lidská kultura je vystavěná lidmi a ta jako taková reflektuje člověka samotného. Existuje tedy mnoho názorů mnoha kultur, mezi kterými se musí vést dialog. Nezbývá nám, než přijmout hodnotu lidského života a lidských práv jako tu nejvyšší možnou hodnotu vůbec, na tom se zkrátka musíme shodnout napříč kulturami. Význam těchto hodnot pak můžeme pokládat za jakýsi spojovací článek dvou protichůdných kultur a snažit se onen dialog nepřerušit.

Vraťme se ještě k výzkumným otázkám, které jsme si kladli proto, abychom se dostali k zodpovězení našich hypotéz. Pátrání po přesném vymezení pojmu mutilace ženských genitálií, se mohlo jevit na první pohled jednoznačně. Je to jednoduše takový zásah do ženských genitálií, který se provádí z jiných než lékařských účelů. Menší komplikace může tato definice znamenat v případě, že žena dobrovolně podstupuje různé 'zkrášlovací' procedury, jako je aplikace piercingu do klitorisu apod. Se zařazením do oblasti mutilací by v tomto případě jistě nesouhlasila řada lidí, kteří by nechtěli spadat do kategorie 'poškozeného' prostě proto, že si myslí, že jejich chování má vést přesně k opačnému výsledku, totiž ke zkrášlení intimního místa ženy. Jak je vidět, otázka mutilace a s ní spojené krásy, je velmi relativní. Pro příklad jsme si uvedli kmen Samburů v Keni, pro jehož členy jsou vzorem krásy hladké, infibulované ženské

⁸⁵ Tento přístup představili členové Katedry kulturních a náboženských studií UHK na konferenci 25-26 března 2013; knižně vyšlo: BURDA, František, HOJDA, Jan, KARLOVÁ, Jana, SOKOL, Jan, SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. Člověk jako východisko dialogu kultur. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2013, ISBN: 978-80-7405-315-3.

genitálie, což je naopak pro západního člověka vrcholem projevu krutého zacházení s ženou. Zůstali jsme proto u té definice, která mutilaci chápe bez citového zabarvení.

Druhou výzkumnou otázkou jsme se snažili dostat k původu mutilace ženských genitálií a sice nás zajímalo, zda jde o kulturní nebo spíše biologickou záležitost. Poté, co jsme si vyložili důvody, ze kterých mutilace pravděpodobně vzešla, musíme trvat na tezi, že mutilace ženských genitálií, je čistě kulturní záležitostí. Nedovedeme si představit biologické důvody, díky kterým by se dala mutilace logicky obhájit na této úrovni.

Poněkud těžší to bylo s další otázkou, která měla určit, zda je nositelem mutilace ženských genitálií spíše žena, nebo muž. Vzhledem k tomu, že se mutilace provádí v silně patriarchálních společnostech, můžeme tušit mužskou sílu, která prosazuje mutilaci napříč celou společností, ženy tedy nevyjímaje. Muži jsou většinou ti, kteří mutilaci vyžadují a zdá se, že ženy tento diktát po nich opakují právě proto, aby se nenechaly vyřadit ze společnosti. Na druhou stranu je faktem, že je v ženách nutnost obřízky již tak zakořeněná, že jsou často samy jejími obhájkyněmi, ve valné většině však rituál dodržují z úcty k tradici. Ženy jsou matkami, mentorkami nových generací mužů, a přesto jsou nadále utlačované a nucené mutilaci podstupovat. Můžeme tedy říct, že muži jsou nositeli mutilace ženských genitálií z pragmatických důvodů, kdežto u žen převládají tradice a náboženství.

Následující otázka je velice intimní výpověď o ženské sexualitě, aneb souvisí rituál mutilace ženských genitálií se sexualitou žen? Jednoznačně ano. Možná, že je z naší strany pocíťován značný vliv feminismu, ale přikláníme se k teorii, že mutilace ženských genitálií je nástrojem mužů k tomu, dostat ženskou sexualitu pod kontrolu. Můžeme se odkázat na domnělé spojení ženy a přírody, obě tyto entity se snaží muž zkrotit a získat do své moci. Mutilace je praktickým příkladem tohoto, a protože člověk rád všemu přiřazuje symboly, povýšil ji do pozice náboženského rituálu. Pravdou ale spíš bude, že si muž jako vládce dané společnosti chtěl pouze zajistit panenskou čistotu své nevěsty a relativní věrnost své manželky. Ovšem nesnažíme se tvrdit, že tato teorie o mutilaci ženských genitálií je tak pragmaticky průzračná. Jak již jsme zdůraznili,

člověk rád přiřazuje věcem symboličnost a spolu s náboženskou vírou si mohl vytvořit spleť strukturu svých každodenních úkonů, do kterých spadá i mutilace. Věříme, že člověk z námi zkoumaných oblastí by jistě dokázal provádění mutilace obhájit ve spektru své kultury, protože ta má svůj určitý smysl.

Poslední výzkumnou otázkou byla ta, která pátrala po roli západní křesťanské kultury, kterou hraje v setrvání provádění rituálu mutilace. Vzhledem k tomu, že na Západ přichází stále noví migranti z Blízkého a Středního východu a Afriky, dochází ke střetu západní křesťanské a islámské kultury. V tomto případě bychom chtěli podotknout, že se na tomto příkladě dá nádherně aplikovat přístup transkulturní komunikace, kdy obě dvě kultury mohou hledat společný dialog. A tak se to vlastně již částečně děje. Alespoň představitelé EU se snaží o dialog s migranty, kteří u veřejnosti stále častěji narážejí na nepochopení a nesouhlas se svými kulturními a náboženskými specifiky. Je jasné, že každá kultura je jiná. Ta západní křesťanská vychází z hodnot, které nám zformuloval např. sv. Augustin a z těchto základů vychází moderní pojetí státu a jeho ústava, ve které je jasně zakomponované, že každý člověk má právo na život a také nesmí být mučen, ani s ním být jinak krutě zacházeno. Pokud ctíme tato východiska, musí nám být jasné, že západní civilizace nemůže dopustit, aby se dále pokračovalo v praxi mutilace na ženách a dětech. Západní kultura, vycházející z křesťanské nauky, zkrátka nesouhlasí s mutilací, protože uznává hodnotu lidské bytosti. Pokud člověk věří v tuto hodnotu, nemůže zůstat chladný ani v otázce mutilace ženských genitálií. Nemůže říct, že je to věcí jiné kultury, protože život člověka je nade všechny kultury. Západ se proto zasazuje v boji proti provádění mutilace. Její role je tedy důležitá a jasně definovaná. Nestojí v pozadí, ale hájí své stanovisko i napříč tomu, že jej islámský svět zřejmě bude mít v nelibosti. Člověk je nejdůležitější hodnotou, ke které jsme spolu s výzkumnými otázkami mohli dojít.

Ať už lidé trvají na rituálu mutilace ženských genitálií, protože si myslí, že jim to nařizuje náboženství, nebo se jedná o zvyk, který má spíše sociální charakter, je jasné, že jeho prováděním jsou ohroženy miliony žen a dětí na celém světě. Různé organizace se snaží především zajištěním vzdělání o to, aby migranti přicházející z oblastí Blízkého a Středního východu a severní a subsaharské Afriky, neviděli v tomto

krutém rituálu nic pozitivního a opouštěli jej. Netvrdíme, že je jednoduché cílit na ně v Evropě, ale rozhodně jsou tu přístupnější než ve své domovině, kde se cítí být silní a o to víc na provádění mutilace ženských genitálií trvají. Myslíme si, že vlády jednotlivých států EU mají právo klást si podmínky pro život v Evropě, např. požadují po migrantech, aby se naučili jazyk dané země, a také mohou bez diskuze požadovat, aby migranti respektovali evropské zákony. V jiném případě jsme ochotni přistoupit na podmínky kulturního relativismu, ovšem nesmíme mu zcela podlehnout, protože to by znamenalo přiznat pravdu každému člověku s jakýmkoli názorem. Každý by si pak mohl dělat, co chce. A my tu navíc mluvíme o mutilaci ženských genitálií, která bere životy zcela, anebo bere ženám a dětem šanci na jeho normalnost. Historie mutilace ženských genitálií sahá hluboko do minulosti, avšak společnost má moc tento rituál eliminovat, aniž by si jeho nositelé nepřipadali ochuzeni. Budeme optimisté v tom, že migranti, kteří přicházejí do Evropy, jsou většinou mladí a otevřenější všemu novému, a tedy snáz přistoupí k dialogu. Nakonec, každá kultura se musí měnit, aby zůstala živá.

9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BENHABIB, Seyla. *Situating the Self: Gender, Community, and Postmodernism in Contemporary Ethics*. New York: Routledge, 1992. Vyd. 1. ISBN 0-415-90546-X.
2. BENNOUNE, Karima. *Tady vaše fatwa neplatí: příběhy lidí z islámského světa bojujících proti fundamentalismu a násilí*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2016. ISBN 978-80-7429-635-2.
3. BURDA, František. *O násilí v kultuře: girardovské reflexe*. 1. Vyd. Ostrava: Moravapress, 2013. ISBN 978-80-87853-01-6.
4. BURDA, František, HOJDA, Jan, KARLOVÁ, Jana, SOKOL, Jan, SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Člověk jako východisko dialogu kultur*. Ústí nad Orlicí: Ofis, 2013, ISBN: 978-80-7405-315-3.
5. *Bible svatá*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Levné knihy, 2009. ISBN 80-7309-138-0.
6. DIRIE, Waris. *Květ pouště: podivuhodné putování somálské kočovnice*. Vyd. 1. Praha: Ikar, 2000. ISBN 80-7202-729-8.
7. Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost. *Evropská zpráva o drogách*. 1. Vyd. Úřad pro publikace Evropské unie, Lucemburk, 2017. ISBN 978-92-9497-099-2.
8. FROUZOVÁ, Magdaléna. *Závoj a džíny: ženy v islámském světě*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-840-1.
9. GIRARD, René. *Obětní beránek*. 1. Vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Mythologie. ISBN 80-7106-255-3.
10. GRUENBAUM, Ellen. *The Female Circumcision Controversy*. University of Pennsylvania Press, 2000. Vyd. 1. ISBN: 9780812217469.

11. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
12. KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka. *Obrazy ženství v náboženských kulturách*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-890-4.
13. LAWSON, E. Thomas. *Náboženství Afriky: tradice v proměnách*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 1998. Obzor (Prostor). ISBN 80-85190-83-4.
14. MENDEL, Miloš a Iveta KOUŘILOVÁ, ed. *Cesta k prameni: fatwy islámských učenců k otázkám všedního dne*. Vyd. 1. Praha: Orientální ústav Akademie věd České republiky, 2003. ISBN 80-85425-53-X.
15. MERNISSI, Fatima. *Geschlecht. Ideologie. Islam*. 1. Vyd. Berlin: Frauenbuchverlag. ISBN-10: 3888971217.
16. MORUS. *Světové dějiny sexuality*. Vyd. 2., dopl. Praha: Naše vojsko, 1992. 978-80-249-0887-8.
17. PASTOR, Zlatko. *Sexualita žen*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1989-4.
18. PESCHOUT, Roman, 2004. Genitální mutilace u žen. Praktická gynekologie: moderní časopis pro gynekology a porodníky. č. 1, ISSN: 1211-6645.
19. ROZTOČIL, Aleš a Pavel BARTOŠ. *Moderní gynekologie*. Praha: Grada, 2011. Vyd. 1. ISBN 978-80-247-2832-2.
20. SVOBODA, Jiří A., MALINA, Jaroslav, ed. *Panoráma antropologie biologické-sociální-kulturní: modulové učební texty pro studenty antropologie a "příbuzných" oborů*. Vyd. 1. Brno: Nadace Universitas, 2009. Scientia (Nadace Universitatis Masarykiana). ISBN 978-80-7204-628-7.

21. TERRE DES FEMMES. *Schnitt in die Seele*. Frankfurt am Main, 2003. Vyd. 1. ISBN 3-935964-28-5.
22. UNICEF. *Female Genital Mutilation/Cutting: A statistical overview and exploration of the dynamics of change*. New York, 2013. Vyd. 1. ISBN 978-92-806-4703-7.
23. UZEL, Radim. *Sexuální výchova*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. Vyd. 1. ISBN 80-86991-69-5.
24. VACHALA, Břetislav. *Obřízka ve starém Egyptě. Ikonografické a textové doklady. Vesmír: Věda, příroda, člověk, společnost – časopis s tradicí od roku 1871*. 2007. ISSN 1214-4029.
5. *Afrika – obyvatelstvo*. [online]. 10. 10. 2013 [26. 2. 2019]. Dostupné z: https://www.gasos-ro.cz/web/images/dokumenty/vyukoveMaterialy/SEM_ZEM_SPI/SPI_52_9_Afrika_obyvateľstvo_prezentace.pdf
26. *Amnesty International*. HNUTÍ. [online]. 2019 [7. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/hnuti>
27. *Amnesty International*. SUDAN: WOMAN SENTENCED TO DEATH BY STONING [online] 25. května 2012. [26.2.2019]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/documents/afr54/024/2012/en/>
28. *Asante Kenya*. Narok. [online]. 2012 [7. 3. 2019]. Dostupné z: <http://www.asantekenya.cz/projekty/narok/>
29. *Asante Kenya*. O nás. [online]. 2012 [7. 3. 2019]. Dostupné z: <http://www.asantekenya.cz/o-nas/>
30. *Český rozhlas*. Muslimové mají novou publikaci o sexuální výchově [online]. 10.

ledna 2011 [23. 2. 2019]. Dostupné z:
https://www.rozhlas.cz/radio_cesko/special/zprava/muslimove-maji-novou-publikaci-o-sexualni-vychove--835030

31. *Evropský parlament*. Evropský parlament požaduje nulovou toleranci ženské obrázky [online]. 6. 2. 2015 [27. 2. 2019]. Dostupné z:
<http://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/society/20150205STO19404/evropsky-parlament-pozaduje-nulovou-toleranci-zenske-obrizky>

32. *END FGM*. FGM v Evropě [online]. 2018 [6. 3. 2019]. Dostupné z:
<http://www.endfgm.eu/female-genital-mutilation/fgm-in-europe/>

33. *END FGM*. FGM v Evropě.pdf [online]. 2018 [7. 3. 2019]. Dostupné z:
http://www.endfgm.eu/editor/files/2018/11/UNHCR_TooMuchPain_Report.pdf

34. *EUROSTAT*. Statistika migrace a migrace [online]. 2019 [12. 3. 2019]. Dostupné z:
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics#Migration_flows:_Immigration_to_the_EU_from_non-member_countries_was_2.4_million_in_2017

35. *Evropská komise*. SDĚLENÍ KOMISE EVROPSKÉMU PARLAMENTU A RADĚ Konec praktiky mrzačení ženských pohlavních orgánů [online]. 2013 [12. 3. 2019]. Dostupné z:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0833&from=EN>

36. *FEMINISMUSCZ*. MAJÍ ŽENY K PŘÍRODĚ BLÍŽE? [online]. 28. 8. 2018 [27. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/maji-zeny-k-priode-blize>

37. *Go fund me*. Ani já nejsem žena? [online]. 5. 3. 2016 [5. 3. 2019]. Dostupné z:
<https://www.gofundme.com/7jsnenf8>

38. *Islam Question & Answer* [online] 26-03-2012. [26. 2. 2019]. Dostupné z:
<https://islamqa.info/en/answers/163826/is-it-essential-when-doing-ghusl-for-janaabah->

to-wash-with-soap

39. *Islam Question & Answer* [online] 18-09-2002. [23. 2. 2019]. Dostupné z: <https://islamqa.info/en/answers/9602/her-husband-has-strong-desire-what-should-she-do>

40. *Korán*. Korán a zahalování žen [online]. 2019 [23. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.koranoislamu.cz/tema/zahalovani-zen/>

41. *Korán*. Věřící [online]. 2019 [24. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.koranoislamu.cz/sura/23/>

42. OSN [online] 2019. [20. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.un.org/en/events/femalegenitalmutilationday/>

43. Program na boj proti FGM. [online]. 2018 [7. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.who.int/woman_child_accountability/ierg/reports/18_Broom_Stephenson.pdf

44. *Slovník cizích slov* [online] 2019. [21. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.slovník-cizich-slov.cz/sexualita.html>

45. *The Sierra Leone Telegraph*. Ženská obřízka-ženy musí mít právo volby-říká Dr. Fuambai Sia Ahmadu [online]. 8. 2. 2016 [5. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.thesierraleonetelegraph.com/female-circumcision-women-must-have-the-right-to-choose-says-dr-fuambai-sia-ahmadu/>

46. *Terre des Femmes*. O nás. [online]. 2019 [7. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.frauenrechte.de/online/en/about-us>

47. *Terre des Femmes*. Weibliche Genitalverstümmelung. [online]. 2019 [7. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.frauenrechte.de/online/themen-und-aktionen/weibliche-genitalverstuemmung2>

48. *UNITED NATIONS*. Všeobecná deklarace lidských práv. [online]. 2015 [5. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/12/UDHR_2015_11x11_CZ2.pdf
49. Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen. [online]. 2019 [6. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-odstraneni-vsech-forem-diskriminace-zen.pdf>
50. *Velký lékařský slovník* [online]. [17. 2. 2019]. Dostupné z: <http://lekarske.slovniky.cz/pojem/cirkumcize>
51. *WHO. FGM*. [online] 2016. [17. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation>
52. *WHO. O WHO*. [online]. 2019 [6. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.who.int/about/what-we-do/en/>

10. SEZNAM ZKRATEK

EU	Evropská unie
HDP	Hrubý domácí produkt
OSN	Organizace spojených národů
UNICEF	Dětský fond OSN
ČR	Česká republika
F	Ženské pohlaví
M	Mužské pohlaví
VŠ/Bc.	Vysokoškolské vzdělání, bakalářský titul
WAS	Světová sexuologická asociace
WHO	Světová zdravotnická organizace

11. SEZNAM OBRÁZKŮ

- Obr. 1 Typy mutilací ženských genitálií
- Obr. 2 Výskyt mutilace ženských genitálií ve světě
- Obr. 3 Prevalence mutilace ženských genitálií

12. SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Souhrnná charakteristika informátorů